

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ І ПРАВА
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

«На правах рукопису»

УДК 316

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П. В. Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 054 «Соціологія»

на тему: «ЗМІ в системі раннього попередження та реагування на конфлікти»

Виконала:

студентка II курсу, групи Слз-81 мп

Зарувна Ольга Станіславівна

Науковий керівник:

ст. викладач кафедри соціології, к. політ. н.

Якубін О. Л.

Рецензент:

ст. викладач кафедри теорії та практики управління,

к. філос. н. Пашов Р. І.

Засвідчую, що у цій магістерській дисертації немає
запозичень з праць інших авторів без відповідних посилань
Студентка Зарувна О. С.

Київ – 2019 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-науковою програмою

Спеціальність (ОПП) – 054 «Соціологія» («Врегулювання конфліктів та медіація»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П. В. Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Зарувній Ользі Станіславівні

1. Тема дисертації «ЗМІ в системі раннього попередження та реагування на конфлікти», науковий керівник дисертації Якубін Олексій Леонідович, ст. викладач кафедри соціології, к. п. н., затверджені наказом по університету від «14» листопада 2019 р. №3919-с
2. Термін подання студентом дисертації 10 грудня 2019 р.
3. Об'єкт дослідження – сукупність превентивної діяльності, що пов'язана з механізмами та засобами раннього попередження, моніторингу та реагування на конфлікти.

4. Предмет дослідження – конкретні моделі систем раннього попередження та реагування на конфлікти, їх особливості та можливості для залучення ЗМІ.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

- дослідити різні конфліктологічні теорії визначення походження конфлікту, його механізмів виникнення та місця у соціальних процесах
- проаналізувати теоретичні підходи до розуміння можливості прогнозування та попередження конфліктів
- опрацювати заходи різних організацій у діяльності з раннього попередження та врегулювання конфліктів
- окреслити існуючі моделі раннього попередження та реагування на конфлікти з світової практики індикаторів, що будуть корисні при побудові
- надати приклади позитивного та негативного впливу ЗМІ на перебіг конфлікту
- зробити висновки стосовно присутності та ролі ЗМІ в процесі реалізації механізмів раннього попередження конфліктів
- розробити прототип ІТ-рішення проблеми забезпечення інформаційної гігієни.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу

7. Орієнтовний перелік публікацій

8. Дата видачі завдання 07.10.2019 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження	29.08.2019 – 06.09.2019	

2	Формування джерельної бази дослідження	07.09.2019 – 22.09.2019	
3	Складання плану	23.09.2019 – 30.09.2019	
4	Написання вступу до роботи	01.10.2019 – 12.10.2019	
5	Підготовка і написання I розділу дисертації (Визначення явища конфлікту)	13.10.2019 – 28.10.2019	
6	Підготовка і написання II розділу дисертації (ЗМІ в системі раннього попередження та реагування на конфлікти)	29.10.2019 – 17.11.2019	
7	Підготовка і написання III розділу дисертації (Медіа в конфлікті: думки експертів)	18.11.2019 – 04.12.2019	
8	Підготовка реферату магістерської дисертації	05.12.2019 – 11.12.2019	
9	Передача магістерської дисертації на кафедрі	12.12.2019	

Студент

О. С. Зарувна

Науковий керівник дисертації

О. Л. Якубін

АНОТАЦІЯ

Зарувна О. С. ЗМІ в системі раннього попередження та реагування на конфлікти. – На правах рукопису.

Магістерська дисертація за спеціальністю 054 Соціологія. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2019. – 84 с., список джерел з 59 найменувань, 6 додатків.

Дисертація присвячена аналізу досвіду у сфері раннього попередження та реагування на конфлікти, а саме – ролі ЗМІ у даному процесі, можливостей впливу медіа на подальший перебіг конфлікту. У роботі було визначено поняття «конфлікт», «попередження конфлікту», представлено існуючі моделі реагування на конфлікти. Також опрацьовано приклади позитивного та негативного впливу ЗМІ на перебіг конфліктів. На основі зібраних даних представлені висновки про роль та місце ЗМІ в системі раннього попередження та реагування на конфлікти та можливості ефективного залучення ЗМІ для сприяння процесу вирішення конфліктів.

Ключові слова: конфлікт, ЗМІ, попередження конфлікту, реагування на конфлікт.

ABSTRACT

Zaruvna O. S. The media in early warning and conflict response. – Manuscript. Master's thesis on speciality 054 Sociology. – National technical university of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of sociology. – Kyiv, 2019. – 84 p., 59 sources, 6 appendix.

The dissertation is devoted to the analysis of experience in the field of early warning and response to conflicts, namely – the role of the media in this process, opportunities for media influence on the further course of the conflict. The paper defined the concept of «conflict», «conflict prevention», presented the existing models of conflict response. Examples of the positive and negative influence of mass media on the course of conflicts are also worked out. Conclusions are presented based on the collected data on the role and place of the media in the system of early warning and response to conflicts and the possibility of effective media involvement to facilitate the conflict resolution process.

Key words: conflict, media, conflict prevention, conflict response.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1: ВИЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА КОНФЛІКТУ	16
1.1 Поняття та походження конфлікту	16
1.2 Окреслення понять «попередження конфлікту» та «реагування на конфлікт»	23
Висновки до Розділу 1	31
РОЗДІЛ 2: ЗМІ В СИСТЕМІ РАННЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РЕАГУВАННЯ НА КОНФЛІКТИ	33
2.1 Існуючі моделі попередження та реагування на конфлікти	33
2.2 Аналіз позитивних та негативних прикладів присутності ЗМІ в конфлікті	40
Висновки до Розділу 2	51
РОЗДІЛ 3: МЕДІА В КОНФЛІКТІ: АНАЛІЗ ТА ПОШУКИ РІШЕНЬ	52
3.1 Аналіз медіа в конфлікті	52
3.2 Пошук можливих рішень в рамках робочої групи	61
Висновки до Розділу 3	68
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність даної магістерської роботи полягає у тому, що до сьогодні питання безпеки нашої країни стоїть досить гостро, її цілісність порушено, що тягне за собою критичний стан у всіх сферах життя. Як відомо, відправним пунктом даної проблеми стали події 2014 року, коли відбулась анексія Кримського півострову, а згодом і гібридна війна на Сході України. Результати моніторингу думки громадськості ще кілька років перед тим вказували на існування певної соціальної напруги у вказаних регіонах. Проте недостатня увага до цього питання керівництва держави або ж недостатнє висвітлення даних результатів у ЗМІ дозволили цій напрузі досягнути піку та призвести до конфлікту, який і досі не знайшов свого вирішення. Ось чому таким важливим є питання раннього попередження та реагування на конфлікт, а також розуміння того, наскільки відбувається включення в цей процес ЗМІ.

Світовий досвід підтверджує, що в питанні розв'язання конфліктів ефективнішою мірою буде не вирішення конфлікту після його фактичного початку, а прийняття заходів з раннього попередження можливого конфлікту. Саме тому важливо звертати увагу на дослідження, що направлені на моніторинг думки громадськості, з метою виявлення наростання соціальної напруги чи конфліктотворчих настроїв. А також як певні ситуації, що можуть потенційно перерости у повноцінний конфлікт висвітлюються в медійному середовищі. Адже не даремно існує вислів, що «ЗМІ – це четверта влада».

Для раннього попередження та реагування на конфлікти застосовуються різні механізми та заходи, що працюють на всіх рівнях. Тобто, логічною є необхідність впливати на усі складові елементи конфлікту: його об'єкт, суб'єктів, взаємозв'язки між ними. Лише таким чином можна не допустити наростання конфлікту і переходу його у насильницький стан. І саме у цьому питанні дуже важлива роль медіа, адже те, як у ЗМІ висвітлюють конфлікт значною мірою впливає на його сприйняття

громадськістю, а отже – їх настрої. Далі ці настрої можуть відображатись і в прийнятті певних рішень з боку владної верхівки.

Тут доречно згадати про геноцид у Руанді. Це яскравий приклад тієї ситуації, коли про соціальну напругу між двома племенами, що мешкали пліч-о-пліч, було відомо ще перед початком їх активного протистояння. Точніше – масового знищення одного племені іншим. Проте, світова громадськість закрила на це очі. Місцеві ЗМІ (зокрема радіо тисячі пагорбів) закликали до геноциду однієї спільноти над іншою, таким чином загострюючи ситуацію і спонукаючи до вбивства. Через розуміння того, які будуть наслідки таких дій Захід просто залишив землі Руанди і її проблеми, замість того, щоб простягнути руку допомоги.

Виникає питання: якщо всі розуміють про важливість раннього попередження та реагування на конфлікти, про роль медійного середовища як одного з платформ протистояння сторін конфлікту, то чому так мало уваги приділяють цьому питанню і висловлюють можливі рішення вже після початку конфлікту, коли подібні заходи не мають потрібної ефективності?

Причина полягає в тому, що необхідні ресурси, як фінансові, так і часові, щоб розуміти у яких випадках втручання дійсно необхідне і за допомогою яких засобів, механізмів його потрібно здійснювати. Таких ресурсів обмаль, тому рішення потрібно приймати маючи недостатньо інформації. Оскільки це тягне за собою відповідальність, яку чи то країна чи міжнародна організація бояться брати на себе процес впровадження заходів з раннього попередження та реагування на конфлікти досить ускладнюють та бюрократизують. Крім того, в інформаційному середовищі різні канали формують свої бачення ситуації і задають певні очікування, які можуть насторожувати лідерів держав та міжнародних організацій у прийнятті тих чи інших рішень. Комунікація зі ЗМІ часто ускладнюється тим, що кожне з них (чи то канал, газета чи інтернет-видання) може мати власні принципові позиції, які диктує власник, і висвітлювати ситуацію лише під чітко вказаним кутом або ж не висвітлювати її взагалі.

Виходячи з цього, для нашої країни можемо зробити висновок, що для початку потрібно хоча б створити відповідну організацію, систему, яка б безпосередньо займалась питаннями розробки превентивних заходів для реагування на конфлікти. Це можливо завдяки аналізу міжнародного досвіду, їх практик раннього попередження та реагування на конфлікти і адаптації отриманих знань відповідно до наших реалій. Крім того, увагу необхідно приділити розробці механізмів для прогнозування можливих конфліктів, які б відповідали особливостям нашої країни, здійснювати моніторинг думки громадськості стосовно процесів, що відбуваються в країні, відслідковувати висвітлення подій у ЗМІ та взаємодіяти з ними. Адже конфлікти, особливо на більш високому рівні, вже давно йдуть не лише на рівні безпосереднього протистояння, а значною мірою у медійному просторі. Якщо розуміти причини, які можуть провокувати конфлікти можна забезпечити систему заходів для покращення проблемних сфер і знизити рівень соціальної напруги до мінімального показника.

Концептуалізація понять

Поняття «система раннього попередження та реагування на конфлікти» в даній роботі розуміється як будь-яка діяльність спрямована на збір та аналіз даних про соціальну дійсність, пояснення цих даних, врахування можливих ризиків та розробку рекомендацій подальших дій. Це система різної статистичної інформації, що отримується в результаті кількісних, якісних та змішаних видів дослідження.

Поняття «механізм» раннього попередження та реагування на конфлікти передбачає збір, обробку та аналіз отриманої інформації.

Поняття «модель» передбачає розробку на теоретичному рівні певної системи, що відображає соціальну реальність і дозволяє аналізувати події та явища в суспільстві за обраними індикаторами у конкретному соціологічному дослідженні.

Поняття «ЗМІ» об'єднує в собі канали та засоби для передачі інформації широкій публіці.

Наукова розробленість проблеми дослідження

Проблеми раннього попередження конфліктів вперше знайшли своє висвітлення в межах загальних конфліктологічних теорій у працях таких класиків, як Льюїса Козера, Ральфа Дарендорфа, Кеннета Боулдинга та інших.

Особлива увага до розробки механізмів та засобів попередження і прогнозування конфліктів почала з'являтися у 50-х роках ХХ ст. в процесі Холодної війни. Цей період дав запит на відповідні знання про конфлікт як соціальне явище. Більш сучасну концепцію було розроблено внаслідок конфлікту на Фолклендських островах, що неабияк сколихнув світову спільноту.

Українські дослідники звернули увагу до даної проблеми лише у 80-х роках ХХ ст. у межах дисциплін правознавства, соціології, психології та математичного аналізу конфліктів. Сюди відносять праці Л. А. Нечипоренко, Ф. М. Бородкін, Н. М. Коряк та інших. На сучасному етапі питання вирішення та прогнозування конфліктів займаються Київський міжнародний інститут соціології та конфліктології, Київський центр політичних досліджень і конфліктології. Крім того, провідні ВНЗ вивчають питання конфліктів на базу власних кафедр соціології та політології.

На даний момент існує безліч запропонованих систем раннього попередження, врегулювання конфліктів різних рівнів. При цьому увага до ЗМІ в даних системах не завжди врахована. Спробуємо зрозуміти які моделі і якою мірою звертають увагу до ЗМІ в роботі з конфліктами. Якщо ми говоримо про конкретно проблеми України необхідно враховувати саме наш контекст у формуванні певних загальних засад для розробки превентивної системи конфліктів, якої досі не існує.

Найперша організація, на яку варто звернути увагу в дослідженні даного питання є The Clingendael Institute of International Relations або Інститут міжнародних відносин у Нідерландах. Завдяки діяльності цього інституту було проаналізовано та систематизовано безліч різних моделей раннього попередження конфліктів. Результатом став поділ усіх моделей на декілька типів, а саме:

кореляційні, послідовні та моделі реагування. Відмінність моделей полягає у виборі різних індикаторів, завдяки яким здійснюється моніторинг. Детально вся типологія розписана у роботі «Conflict Prignostication: Toward a tentative framework for conflict». Якщо охарактеризувати кожну модель коротко, то можна сказати наступне:

- кореляційні моделі – це такі моделі попередження конфліктів, які головним індикатором визначають структурні елементи. Тобто їх завдання допомогти зрозуміти за допомогою причинно-наслідкових зв'язків чому саме відбувся конфлікт, яка його причина.

- моделі послідовного типу – це такі моделі, які передбачають глибинний моніторинг короткострокових індикаторів, вони зосереджуються на аналізі послідовності подій і явищ, що спонукали виникнення конфлікту в минулому.

- моделі реагування – це такі моделі, які направлені на розробку рекомендацій, які мають бути направлені особам та організаціям, що уповноважені приймати рішення у критичних ситуаціях. Ці моделі досліджують та аналізують природу і причини конфліктів з метою виявлення точок входу у хід конфлікту, що можуть вплинути на його перебіг та допомогти зменшити його інтенсивність.

Залежно від джерела інформації під час моніторингу також можна розрізнити наступні моделі систем раннього реагування та попередження конфліктів:

- моделі, що базуються на аналізі певних статистичних індикаторів, що фіксуються з певною періодичністю (наприклад, щомісяця чи щороку). Дану модель у своїй практиці використовують такі міжнародні організації як ОБСЄ та ООН.

- моделі, що засновані на якісному аналізі експертних оцінок існуючих трендів у суспільстві, що дозволяє отримувати актуальну інформацію одночасно від багатьох різних інформаторів. При цьому використовується такий метод збору інформації як анкетування чи структуроване/напівструктуроване інтерв'ю.

- моделі, що поєднують методи якісного та кількісного моніторингу та математичний аналіз даних. Такі моделі спрямовані на об'єктивну оцінку ризиків виникнення конфлікту та його посилення, що можливо зробити завдяки обробці та аналізу даних, що надходять від низки новинних агентств.

Більш детально про всі ці класифікації та моделі можна ознайомитись в ході даної роботи у наступних розділах.

Об'єктом даної магістерської дисертації є сукупність превентивної діяльності, що пов'язана з механізмами та засобами раннього попередження, моніторингу та реагування на конфлікти.

Предметом даної магістерської роботи є конкретні моделі систем раннього попередження та реагування на конфлікти, їх особливості та можливості для залучення ЗМІ.

Метою даної магістерської роботи є аналіз напрацювань і досвіду різних організацій, що працюють у сфері раннього попередження та реагування на конфлікти для розуміння того, наскільки залучення ЗМІ в процесі виникнення конфлікту може впливати на його перебіг. Така інформація буде корисною в процесі вироблення практичних рекомендацій у впровадженні превентивних заходів.

Виходячи з мети даної роботи можемо сформулювати наступні *завдання*:

- дослідити різні конфліктологічні теорії визначення походження конфлікту, його механізмів виникнення та місця у соціальних процесах
- проаналізувати теоретичні підходи до розуміння можливості прогнозування та попередження конфліктів
- опрацювати заходи різних організацій у діяльності з раннього попередження та врегулювання конфліктів
- окреслити існуючі моделі раннього попередження та реагування на конфлікти з світової практики

- надати приклади позитивного та негативного впливу ЗМІ на перебіг конфлікту
- зробити висновки стосовно присутності та ролі ЗМІ в процесі реалізації механізмів раннього попередження конфліктів
- розробити прототип ІТ-рішення проблеми забезпечення інформаційної гігієни.

Методи дослідження

У ході цього наукового дослідження використовувались наступні наукові та спеціальні методи:

- аналіз різних теоретичних джерел за темою конфлікту, його визначення, походження та причин, а також дій для раннього попередження та реагування на конфлікти і їх прогнозування
- узагальнення матеріалів про різні підходи до механізмів моніторингу та раннього попередження конфліктів
- дослідження різних моделей моніторингу та раннього попередження конфліктів і визначення індикаторів для оцінки ризиків виникнення конфлікту
- дослідження впливу ЗМІ на перебіг конфліктів
- експертне опитування працівників сфери медіа про присутність ЗМІ в конфліктах

Теоретична цінність роботи

У даній науковій роботі будуть проаналізовані різні теоретичні концепції, що направлені на пояснення природи соціального конфлікту, його позитивні та негативні сторони, можливості попередження конфліктів та роль ЗМІ у цьому процесі. Крім того, підсумуємо зарубіжний досвід у дослідженні питань раннього попередження та реагування на конфлікти, їх досвід включення ЗМІ в систему попередження конфліктів.

Практична цінність роботи полягає в аналізі найбільш ефективних практик раннього попередження конфліктів на предмет залучення ЗМІ в даний процес з

метою впливу на перебіг конфлікту. Таким чином, буде можливо розробити певні рекомендації стосовно створення більш ефективної превентивної системи, яка дозволить залучати ЗМІ для попередження конфліктів.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 84 сторінок, з них – основного тексту – 71 сторінок. Список використаних джерел містить 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1: ВИЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА КОНФЛІКТУ

Найбільш популярне визначення поняття «соціальний конфлікт», яке ми зустрічаємо в літературі можна представити як певне зіткнення протилежних за своєю сутністю інтересів, поглядів чи позицій, цінностей чи потреб взаємозалежних суб'єктів. Це пікова точка протистояння як окремих індивідів, так і цілих груп та соціуму в цілому. Дана стадія розпочинається з моменту, коли інтереси, погляди, потреби чи цілі сторін стають максимально несумісними у конкретно взятому соціально-історичному контексті.

У даному розділі будуть опрацьовані різні соціологічні підходи до визначення поняття та сутності конфлікту, його причини та можливості попередження.

1.1 Поняття та походження конфлікту

У розумінні сутності конфлікту науковці поділились на два табори. За першим, який бере початок у праці античного мислителя Арістотеля «Політика» конфлікт показаний певною хворобою суспільства, причиною якої є неправильне державне управління, хибний, несправедливий та нерівномірний розподіл між громадянами благ. Коли внаслідок неправильності цього розподілу одна соціальна групи притискає іншу відбувається переворот, зміна влади і, як наслідок, перерозподіл цінностей. Як пише сам Арістотель: «...одні, піднімаючи повстання, прагнуть до рівноправності на тій підставі, що вони, маючи рівні права з особами привілейованого стану, залишаються обділеними. Другі, навпаки, прагнучи до нерівності й переваг в усьому, ремствують на те, що не мають більше порівняно з рештою...» [46].

Крім того, переворот можуть спровокувати страхи втратити громадянські права, небажання платити штрафи, прагнення отримати прибуток, додаткові привілеї, презирливість однієї групи стосовно іншої, нерішучість влади у реформах, підступи при заміщенні посад [46].

Ці ідеї знаходять своє продовження у роботах італійського філософа та політичного діяча Нікколо Макіавеллі. Він пояснює конфлікти також як наслідок несправедливого та безрезультатного державного управління. Однак, конфлікт може мати позитивне забарвлення, якщо його кінцевою метою буде зміна поточного державного устрою на більш справедливий, тобто такий, що сприятиме покращенню життя та забезпеченню безпеки громадянам [57].

Друга частина науковців представлена поглядами Томаса Гоббса та Жан Жака Руссо, що працювали в період Нового часу. Думки Гоббса можемо знайти в його роботі «Левіафан». Тут він описує конфлікт як явище, що закладена в людській природі, оскільки першопочатковий стан суспільства був «війною всіх проти всіх». Лише внаслідок встановлення між людьми Суспільного договору і делегування частини своїх прав суверену цю «війну» вдається стримувати. Під сувереном розуміється як окрема особа, так і орган, що має абсолютну владу, натомість зобов'язаний гарантувати громадянам безпеку, мир та захист їх власності.

Тут спостерігається відмінність науковця від ідей Арістотеля, оскільки бачення Гоббса причин конфлікту полягає в тому, що люди від початку були рівні, тому рівність їх прав тягла за собою і рівність їх прагнень. Через те, що предмет прагнень людей жодним чином не може належати їх усім і виникає конфлікт, оскільки інтерес один, а бажаючих його задовольнити – багато. Таким чином, люди стають ворогами один одному. Так чи інакше подібний конфлікт існує у всіх сферах суспільного буття, тому конфлікт постає як одна з форм соціальної взаємодії між індивідами [57].

Свої погляди стосовно природи конфлікту Жан Жак Руссо представив у «оптимістичній концепції». Тут він з одного боку погоджується з Гоббсом в тому,

що на початку люди всі були рівні, але з іншого боку наголошує, що їх природа була мирною, а не войовничою (як стверджував Гоббс). Первісний стан – це стан загальної слободи і миру. Його порушив розвиток цивілізації та прихід публічної влади, що є за науковцем головний джерелом протиріч між людьми [4].

Перша половина XIX ст. відома роботами в галузі конфліктології таких вчених, як Іммануїл Кант, Георг Гелель та Людвіг Фейєрбах. Їх спільна риса в тому, що акцент переходить на проблему війни і миру. Кант, наприклад вважав, що природнім станом суспільства є постійна загроза війни. У своєму трактаті «До вічного миру» він висловлює сподівання, що з розвитком культури народи будуть прагнути до життя в мирі один з одним. Вічний мир буде закріплений завдяки встановленню мирних союзів між державами, адже жодна держава не має права насильницьким чином втручатись в політичне управління іншої держави. За Кантом це є порушенням прав незалежного народу [53].

На думку Гегеля причиною більшості конфліктів є соціальна поляризація суспільства. Як зазначає науковець – весь світ складається з суперечностей, які і призводять до конфліктів та війн. Питання регулювання конфліктів науковець покладає на державу, оскільки вона представляє інтереси усього суспільства. Взагалі, державі відводиться роль сильної структури, яка покликана захищати себе та громадян від агресії інших. Саме тому виділяє явище справедливої війни, що означає війну держави з метою захисту власної свободи та незалежності [53].

Фейєрбах бачить конфлікт як зіткнення егоїзмів як індивідуальних, так і групових. Науковець говорить про повністю «законний егоїзм» пригнобленої маси і про те, що цей егоїзм повинен здійснити і здійснює своє право, і почне нову епоху історії [4].

Кінець XIX - початок XX ст. вважається періодом становлення конфліктології як відносно самостійної теорії. Цей час насичений великою кількістю напрацювань в даній сфері таких науковців, як Карла Маркса, Макса Вебера, Еміля Дюркгейма, Георга Зіммеля та інших.

Особливо відомою та популярною стала концепція К. Маркса, в основі якої лежить ідея класової боротьби як домінуючого типу конфлікту. Цей конфлікт пронизує всю історію існування людства, але має свої прояви залежно від історичного проміжку часу. Спільним залишається одне – він сприяв переходу від однієї до іншої суспільно-економічної формації. Науковець виділяє п'ять таких формацій: первіснообщинна, рабовласницька, феодальна, капіталістична та комуністична. Джерелом конфліктів завжди виступає боротьба між капіталом і працею. Піком і завершенням конфлікту стає соціальний переворот, що призводить до зміни суспільно-економічної формації. Отже, можна вважати конфлікт необхідною складовою для розвитку суспільства та переходу його на більш високий і досконалий рівень поділу праці [15].

Інший погляд висловлював Е. Дюркгейм у своїй концепції «органічної солідарності». Соціолог стверджує, що суспільство на даному етапі свого розвитку переходить від механічної до органічної солідарності. Тобто такої, яка заснована на залежності одного індивіда від іншого внаслідок поділу праці та обміну інформацією і продуктами життєдіяльності. Саме завдяки органічній солідарності в суспільстві можлива соціальна стабілізація та інтеграція. Конфлікти з'являються через неузгодженість категорій праці та капіталу, що існують через асиметричні цінності різних взаємозалежних класів.

Також варто згадати ще одне поняття, яке використовує в своїх роботах Дюркгейм – «колективні уявлення», тобто цінності та вірування певної групи. Вони за аналогією з нормами моралі та права є механізмом регулювання соціальної спільноти. Якщо суспільство переживає період трансформацій, коли існуючі норми стають застарілими, а нові ще не встановлені виникає «аномія» – стан суспільства, за якого більшість індивідів і груп перестають притримуватись загальновизнаних норм. Соціолог підкреслює, що коли індивіди перестають сповідувати колективні вірування та традиції, то суспільство починає гинути. Конфлікти, що виникають

внаслідок аномії науковець пропонує вирішувати завдяки встановленню механізмів ціннісно-морального регулювання [31].

За аналогією змін суспільно-економічних формацій у Маркса про зміну культурних форм говорить Г. Зіммель. Зміна старої на нову культурну форму відбувається внаслідок вирішення ряду різних конфліктів, що далі породжує нові форми конфліктів. Культурні форми з часом стають закостенілим, що гальмує соціальний розвиток суспільства, тому такі зміни є необхідними. Соціолог наголошує, що конфлікт як соціальний процес більше служить згуртованості та збереженню соціального цілого, ніж руйнуванню. Мова йде до малоінтенсивні та негострі конфлікти. Саме завдяки ним, як вважає Зіммель, можна запобігти розвитку великих, руйнівних конфліктів. Ще один важливий висновок науковця: чим більш чітко розуміння сторонами конфлікту їх інтересів і цілей, тим більше виникає передумов для пошуку компромісу між цими сторонами [31].

Ще один науковець, який особливу увагу приділяв конфліктам у політичній сфері є М. Вебер. Соціолог стверджує, що соціальні та соціально-політичні конфлікти виникають через страх за життя та власність, які відчуває кожен індивід. Крім того, це можуть бути протилежні погляди груп чи індивідів у релігійній та політичній сферах. Взагалі, суспільство розумілось науковцем як сукупність статусних соціальних груп, котрі мають певні сходження в ідеях і цінностях в одних сферах, одночасно з розбіжностями в інших. При цьому розбіжності цінностей є реакцією на розбіжності статусних груп, а збіг цінностей – наслідок аналізу попередніх конфліктів і шляхів їх розв'язання, що перетворились у певні форми легального панування. Суспільство є площиною, де відбувається постійне протистояння між соціальними статусними групами, кожна з яких переслідує свої економічні інтереси та має свої цінності. Саме тому конфлікт – це явище, яке є невіддільною складовою суспільного життя і каталізатором соціальних змін [59].

Далі варто згадати системно-функціоналіську теорію Толкотта Парсонса, що свого часу набула значної популярності. Ключовим поняттям тут виступає

«соціальна рівновага», оскільки конфлікт визначається явищем негативним і викликає необхідність до побудови і підтримки нейтральних відносин між соціальними інститутами. Механізмами, які можуть забезпечити стан соціальної рівноваги у суспільстві за Парсонсом виступають правові інститути, звичаї та мораль (у формі релігії), а також органи соціалізації (сім'я, освіта, тощо) [7].

Ця ідея надалі зазнала трансформацій і отримала нове продовження у роботах Льюїса Козера, Ральфа Дарендорфа та Кеннета Боулдинга під назвою позитивний функціоналізм. Головна спільна риса – корисна функція соціального конфлікту.

Свої погляди на конфлікт Л. Козер висвітлив у роботі «Функції соціального конфлікту». Його теорія отримала назву теорія позитивно-функціонального конфлікту. Науковець стверджує, що конфлікт виконує функції інтеграції та адаптації, що допомагає нормально функціонувати плюралістичним суспільствам. Якщо в суспільстві повністю відсутні конфлікти це говорить не про стабільність системи, а про те, що суперечності дуже глибокі, підстави для конфлікту накопичуються, що з часом може призвести до руйнівних наслідків для суспільства. Варто згадати і те, що його визначення поняття «соціальний конфлікт» стало найбільш поширеним у західній політології. Козер пояснював його як боротьбу за цінності і претензії на певний статус, владу чи ресурси, а також боротьбу, де противники вставляють за мету нейтралізацію, спричинення шкоди чи знищення опонента. Дослідник вважає, що завдяки існуванню конфліктів можуть бути ініційовані нові соціальні норми, оскільки вони сигналізують про існування певних проблемних сфер у суспільстві [7, 22].

Р. Дарендорф у праці «Конфліктні моделі суспільства» фокусує свою увагу на ролі впливу конфлікту на соціальні процеси. Соціолог стверджує, що основою конфлікту є протиріччя антагоністичних інтересів. Тому, щоб його вирішити необхідно розуміти чи сторони усвідомлюють причини цих інтересів. Щоб успішно регулювати конфлікт, вчений вважає, необхідні наступні обставини:

- плюралізм думок

- висока організованість конфліктуючих сторін
- наявність правил гри

Кожне суспільство містить соціальні конфлікти різних рівнів. Тому Дарендорд радить не намагатись одразу ліквідовувати глибинні причини цих соціальних антагонізмів, а вирішувати конфлікти за рахунок можливості впливати на зміну їх специфічного перебігу [7, 22].

К. Боулдинг відомий завдяки так званій «загальній теорії конфлікту», яку описав у роботі «Конфлікт та захист. Загальна теорія». Тут конфлікт розуміється як двигун соціального прогресу та одна з умов існування суспільства. Науковець дійшов висновку, що усі конфлікти однакові за своєю природою, структурними елементами та моделями розвитку. Саме тому стає можливим їх прогнозувати, а отже – управляти та передбачати наслідки конфліктів. Крім того, соціолог виділяє статистичну та динамічну складові конфлікту. Під статистичною розуміється учасники та їх взаємовідносини, під динамічною – процеси, які виникають як відповідь на зовнішні стимули. Тому конфліктом можна керувати через управління реакціями, які виникають залежно від цінностей сторін [7].

І поки західна соціологія все більше наповнювалась новими концепціями та напрацюваннями у сфері розуміння явища конфлікту, його причин, ролі, можливості керування та прогнозування ним, вітчизняна наука мала лише деякі праці в межах інтерпретації праць марксистсько-ленінської тематики. В Україні перші публікації у галузі конфліктології в рамках соціологічної науки з'являються лише у 80-х рр. XX ст. Науковці, що досліджували це питання: Ф. М. Бородкін, Н. М. Коряк та Л. А. Нечипоренко.

У сучасній конфліктології надається перевага практичній роботі з конфліктами більшою мірою, ніж теоретичним дослідженням. Проте, емпіричний досвід також дозволяє знайти закономірності і скласти теоретичний підхід. Психологи і соціологи можуть виступати в ролі консультанта однієї зі сторін конфлікту або виконувати функцію посередника між ними – медіатора. Останній є

більш ефективнішим методом, оскільки тоді, коли обидві сторони користуються послугами медіатора для регулювання ситуації, то його посередництво надає їх взаємодії конструктивного характеру. Так, Р. Дарендорф окремо виділяв залучення третьої сторони з обов'язковим арбітражем, такий метод лежить на кордоні регулювання і придушення конфлікту.

Якщо ми вирішуємо не помічати конфлікт, ігнорувати, займатися його ідеологічним (тобто словесним) вирішенням і практично нічого не робити, то він почне розгортатися стихійно, загострюватися, об'єднуватися з іншими конфліктами і, у кінцевому рахунку, завершиться руйнуванням тієї соціальної системи, в якій відбувається [23, 18]. Щоб цього не сталося в соціальній теорії і практиці особлива увага приділяється проблемі управління конфліктами. Адже правильно організоване управління, надає конфліктному процесу форми, що здатна забезпечити мінімізацію неминучих політичних, соціальних, економічних і моральних втрат та сприяє оптимізації суспільних відносин.

У епоху інформаційних технологій соціальний конфлікт радикально змінює свою структуру і форму, з'являються нові засоби комунікації за рахунок створення віртуального кіберпростору, менталітет населення формується в крос-культурних і багатонаціональних умовах. Тому й підходи до вивчення соціальних конфліктів повинні перетворюватися і формуватися виходячи з умов сучасної соціальності.

1.2 Окреслення понять «попередження конфлікту» та «реагування на конфлікт»

Про можливості попередження та реагування на конфлікти науковці особливим чином замислились внаслідок оцінки руйнівних збитків від світових воєн. Саме тоді світова спільнота усвідомила наскільки важливим є своєчасне реагування на конфлікт. Щоб прийняти правильне рішення для запобігання конфлікту необхідно вміти аналізувати найбільш глибокі його причини. Виходячи

з розуміння явища конфлікту різними вченими, які були наведені у попередньому підрозділі можна сформулювати певний перелік причин, що стимулюють виникнення конфліктів:

- існування глибоких суперечностей між позиціями, цінностями та цілями різних соціальних груп та індивідів.
- перехідний період у суспільстві, коли відбувається трансформація існуючих норм та цінностей.
- нерівномірний розподіл або дефіцит певних ресурсів, що стають предметом інтересу кількох груп чи індивідів із відмінними інтересами (мова йде як про матеріальні ресурси, так і владу, статуси чи авторитет).
- панування негативних емоцій у щоденній взаємодії соціальних груп та індивідів (страх, паніка, бажання помсти, недовіра, тощо) [39, 22].

Що важливо пригадати: конфлікти не завжди несуть деструктивну функцію у суспільстві, тому їх зникнення не є запорукою спокійного і стабільного життя. Конфлікти також і допомагають приходу позитивних змін, інновацій у суспільстві, роблять його більш адаптивним до трансформацій через якісь глобальні процеси, що стаються незалежно від волі людини, групи чи навіть окремої країни. Тому ключовим у роботі з конфліктами є вміння ними керувати. Це передбачає реагування на конфлікт на його подальший аналіз і прогнозування [31, 18].

Коли мова йде про будь-який вплив на конфлікт найчастіше застосовується термін «управління конфліктом». Попередження та реагування на конфлікт в даному випадку вважається частиною системи управління конфліктом. У широкому сенсі тут розуміється процес цілеспрямованого впливу суб'єктів соціального управління на причини конфлікту з метою усвідомленої зміни характеру протистояння в цілому або у приватних напрямках. Цей процес включає в себе три основні елементи: попередження виникнення конфліктогенних проблем на передконфліктній стадії, розв'язання суперечностей на етапі відкритого

протиборства, врегулювання конфронтаційних комунікацій в постконфліктний період.

У вузькому сенсі управління конфліктом, як правило, зводиться до вживання заходів по забезпеченню діалогу, організації переговорів протиборчих сторін з метою пом'якшення напруженості, викликаной внаслідок існування непримиренних суперечностей, стабілізації ситуації, недопущення конфронтації і насильства для досягнення взаємовигідних угод, компромісу і згоди [9, 3].

Під попередженням (профілактикою, запобіганням) соціального конфлікту, як елемента управління ним розуміється процес впливу на ситуацію протиборства на передконфліктній стадії протистояння, з метою ліквідації джерел виникнення протиріч або їх пом'якшення, локалізації, тощо [10].

Попередження конфлікту являє собою діяльність, яка має на меті цілеспрямований вплив на соціальну систему для часткового чи повного недопущення конфлікту та запобігання його наслідкам. Поштовхом для конфлікту частіше всього стає незначна суперечність між сторонами, але істинні причини часто є набагато глибшими. Тому саме завдяки аналізу та вивченні цих причин стає можливим ефективно впливати на конфлікт та своєчасно попереджувати фазу його ескалації. Попередження конфлікту – це ліквідація наявних протиріч між сторонами. Зрозуміло, що повністю викоринити ці протиріччя неможливо, оскільки конфлікт є невід'ємною частиною суспільних відносин. Проте конфлікти можна вивчати, щоб розуміти особливості впливу на них, мати можливість їх прогнозувати [22, 12].

Виходячи з вище сказаного, під профілактикою слід розуміти сукупність заходів, спрямованих на подолання соціальних протиріч в цілях збереження і зміцнення нормального стану, порядку в певній сфері або суспільстві в цілому. Профілактика соціальних конфліктів пов'язана зі здатністю суб'єкта управління узагальнювати наявні теоретичні і емпіричні дані, поширювати отримані знання на непізнане і на цій основі прогнозувати, та передбачати розвиток подій. На думку

фахівців, профілактика конфлікту є видом управлінської діяльності, що спрямований на завчасне розпізнавання, усунення або послаблення конфліктогенних чинників, що дозволяє обмежити можливості їх виникнення або деструктивного розвитку в майбутньому. Саме профілактика протистоянь виключає можливість розгортання деструктивних конфліктних ситуацій [3, 50].

Таким чином, попередження, профілактика, запобігання конфліктної взаємодії припускають ранню організацію конфлікту з метою зменшення або припинення небажаних тенденцій цього процесу. В результаті соціальний конфлікт або усувається, тобто, ліквідується повністю або частково, або пом'якшується, слабшає, стає більш помірним, з менш тяжкими наслідками, або локалізується повністю.

Загальна логіка попередження соціального конфлікту включає наступні взаємопов'язані моменти:

- якомога більш ранні (на стадії виникнення) розпізнавання та виявлення суперечностей, що провокують соціальну напруженість і подальше протистояння опонентів. Суб'єктам соціального управління важливо вміти інтуїтивно вловлювати неблагополучну ситуацію при зовні нормальному середовищі. Складовими своєчасного виявлення та розпізнавання соціальної напруги допоможуть такі тривожні сигнали, як виникнення чуток, сварок, непримиренних розбіжностей, інших неприємних інцидентів, тощо.

- збір повної, об'єктивної, всебічної, оперативної інформації про суть, джерела і причини через які виникла передконфліктна ситуація, а також цілі, інтереси, наміри, уподобання сторін, здатних і готових вступити у боротьбу один з одним. Своєчасне отримання та ефективне використання інформації про сутність, характер і учасників назріваючого протистояння дозволять визначити неконфронтаційні тенденції його розвитку.

- структурно-динамічний аналіз і діагностика протиріч між сторонами.

- аналіз сукупності наявних у резерві ресурсів, технологічних методів, прийомів, засобів і визначення можливостей їх використання в цілях пом'якшення, ослаблення або локалізації протистояння. Експертиза має показати цілі виникаючого конфлікту, його силовий потенціал, стратегії, тактики, сценарії мирного вирішення проблеми та мінімізації деструктивних наслідків.

- визначення правил конфліктної взаємодії [21, 3, 17].

Для нейтралізації протиріч, як джерел соціальних конфліктів найчастіше обирають наступні способи:

- переговори, діалог щодо спірних проблем, прагнення вирішувати проблеми мирним шляхом на основі компромісу, консенсусу (згоди щодо спірного питання, що досягається у результаті дискусії та зближення позицій). Як підсумок, мають бути встановлені взаємні зобов'язання та домовленості.

- залучення прогнозованих учасників конфлікту в спільну діяльність політичного, економічного, релігійного, іншого характеру (наприклад, обговорення населенням реформ державної влади). Важливою умовою має стати дотримання принципу справедливості при оцінці результатів, досягнень, підведенні підсумків цієї діяльності (недопущення обману, підтасування).

- кооперування, створення альянсів, заснованих на позитивному потенціалі опонентів, доповненні їх протилежних якостей і пом'якшення недоліків. Тут актуалізуються довірливість в стосунках, взаємоповага опонентів, недопущення дискримінації противника, збереження його репутації.

- інституціоналізація, нормування відносин в контексті етичних рамок або правового поля. Спільні рішення і домовленості не тільки повинні ґрунтуватися на об'єктивній нормі, але і бути легітимними, прийнятими соціальною більшістю [18, 38].

Найбільш результативний принцип, який варто застосовувати в рамках управління конфліктом – впливати на його причини, а не на результат протиріччя. Це хоч і найскладніша, але і найбільш ефективна форма попередження конфлікту.

Також, варта уваги і комунікативна складова конфлікту, оскільки вона дозволяє маніпулювати комунікативними каналами та обсягами інформації, що може давати як позитивний, так і негативний результат [13, 29].

Техніки комунікації, на думку Кара-Мурзи С. Г., є потужним засобом маніпуляції суспільною свідомістю, що важливо враховувати в контексті управління соціальними конфліктами. Ці техніки змінили образ сучасного світу і торкнулися практично кожного жителя планети, особливо культурний прошарок людства – читача, блогера і телеглядача. Результати маніпуляції суспільною свідомістю говорять про принципову можливість контролю над поведінкою людини, причому з дуже невеликими витратами. Йдеться про формування повністю контрольованої поведінки людини як результат зомбування засобами відкритого психічного насильства над свідомістю особи без її вільного волевиявлення [40, 22].

Таким маніпулюванням може бути зменшення обсягу інформації: наявність відомостей у одного боку протиборства і їх відсутність з іншого (остання тим самим ставиться в не вигідне становище). Або ж передача дуже великих обсягів даних, що змушує опонентів відокремлювати важливі факти від непотрібних, створює обстановку невизначеності, напруженості, необхідності додаткового переосмислення і переоцінки ситуації. Часто застосовуються і такі методи, як поява загрозливої інформації, прихована конспірація в характері комунікації [55].

Внаслідок цього сторони приходять до найбільш відомих способів, шляхів для вирішення їх конфлікту:

- ліквідація причин конфлікту, подолання «образу ворога» у сторін
- перегляд власних вимог і їх зміна для укладання компромісу
- боротьба, результатом якої перемагає одна сторона, а інші – програють
- консенсус, що передбачає згоду сторін або більшості учасників конфлікту стосовно основних питань [23, 10].

Крім того, з розвитком соціологічної та політологічної науки було сформовано наступні шляхи вирішення конфліктних ситуацій у

внутрішньополітичному житті, тобто найбільш поширені реагування на такі конфлікти:

- соціальне маневрування – політико-економічно орієнтовані дії, тобто перерозподіл суспільних ресурсів, задоволення інтересів опозиційної соціальної групи. Це певного роду «задобрювання», щоб знизити існуючу соціальну напругу. На те як саме буде відбуватись перерозподіл впливають рівень існуючої політичної та соціально напруги та гнучкість тієї соціальної спільноти, яка буде позбавлена частини соціального ресурсу.

- політичне маневрування – сукупність механізмів, які мають на меті забезпечити консенсус між сторонами для встановлення політичного альянсу, що може зміцнити існуючу владу.

- політичне маніпулювання – цілеспрямований насильницький вплив на суспільну свідомість переважно через ЗМІ, який здійснює влада, переслідуючи власні інтереси. Якщо ЗМІ керовані політичною владою, то завдяки створеній медійній картинці можна стабілізувати політичну систему у потрібному для влади напрямку. Про такий прийом у медіа, як «створення образу ворога» відомо усім. Він вважається найбільш поширеним в якості прикладу методу для попередження конфлікту. Мета цього прийому – перенесення уваги населення від гострих політичних суперечностей через покладання відповідальності за їх вирішення на третю сторону.

- інтеграція «контреліти» в політичну систему, тобто залучення харизматичних лідерів та інтелігенції. Ця соціальна група є представниками інтересів невдоволеної частини населення, проте вони не можуть бути частиною правлячої еліти. Якщо влада не може нейтралізувати їх, то може зробити частиною власної групи, але з невизначеними повноваженнями (за умови, що інтереси цих двох груп не є антагоністичними).

- наявність опозиції, які виступають проти існуючої політичної системи та ставлять за мету її повну або часткову зміну. Щоб послабити їх вплив еліта може

запросити лідерів опозиції у владні структури, частково задовольнити інтереси опозиції, або ж навпаки – перехоплювати їх ініціативи та реалізовувати раніше.

- силовий шлях попередження конфлікту: від жорсткої диктатури до опосередкованих легітимних методів впливу (оголошення надзвичайного чи військового станів, застосування політичних репресій, правова заборона мітингів чи страйків). До такого методу найчастіше вдаються суспільства з низькою політичною активністю громадян [47, 33].

Серед способів запобігання конфліктам у зовнішньополітичних відносинах можна виділити наступні:

- інтернаціоналізація життя світової спільноти в різних сферах (особливо політичній) та виконання всіма країнами принципу мирного співіснування
- зменшення рівня військових протистоянь найперше через послідовне зниження озброєння (особливо зброї масового знищення)
- збільшення ролі системи міжнародних міждержавних організацій, що здійснюють діяльність у сфері правового регулювання взаємин між країнами та народами [55].

Крім того, існує безліч ненасильницьких способів вирішення конфлікту: від невеликого протесту до повної відмови від політичного та економічного співробітництва з іншою стороною конфлікту (мова йде про конфлікт між державами). Всі вище згадані дії є реагуванням на конфлікт, тобто певною реакцією на конфліктну ситуацію.

В миробудівних процесах, що стосуються окремої чи декількох держав, незалежно від того яким чином відбувався процес попередження конфлікту, важливу роль відіграють ряд міжнародних організацій. Серед них наступні: Організація об'єднаних націй, Організація безпеки та співробітництва у Європі, Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), НАТО, ЄС, Ліга арабських держав, Організація африканської єдності. Одне із завдань цих об'єднань – вдосконалення системи безпеки як окремих регіонів, так і світу загалом.

Висновки до Розділу 1

Отже, в цьому розділі було описано та проаналізовано ряд теорій та підходів, які направлені на пояснення природи конфлікту, його сутності, причин та можливостей попередження. Підсумовуючи отримані знання можна зробити висновок, що соціальний конфлікт це частина суспільного життя, від якої повністю позбавитись неможливо. Конфлікт може як сприяти розвитку, так і призвести до знищення суспільства. тому можна сказати, що його природа є подвійною.

Одна сторона несе загрози нормальному розвитку системи, підриває її структуру та руйнує соціальний організм. Все це відбувається через накопичення на поглиблення протиріч між різними соціальними спільнотами, через недосконале політичне управління. В даній ситуації необхідно вживати заходів для попередження конфлікту, реагувати на нього на початковому етапі, щоб не відбувалось ескалації. І, з метою недопущення поновлення конфлікту, розробляти методи та механізми покращення суспільної системи.

Інша сторона показує конфлікт як механізм, що є рушієм модернізації та соціальних змін. Завдяки конфлікту відбувається стабілізація соціальної рівноваги, він ніби клапан, завдяки якому знімається наявна соціальна напруга. Також це можливість позбутись застарілих норм, цінностей та правил. Єдине, про що потрібно пам'ятати – потрібно знати як управляти конфліктом. Якщо цього не розуміти і не скеровувати даний процес, то зміни, принесені конфліктом, можуть мати деструктивні наслідки для соціальної системи. Саме тому існує система раннього виявлення та попередження конфліктів.

Попередження конфлікту – це сукупність дій, які спрямовані впливати на соціальну систему, щоб запобігти руйнівним наслідкам конфлікту. Підставою для виникнення конфліктної ситуації може стати навіть незначне протиріччя, але реальні причини завжди мають глибоку коріння. Щоб правильно та ефективно впливати на конфлікт і спрямовувати хід його розвитку необхідно шукати на

вивчати ці причини. Тому найефективніший спосіб впливу на конфлікт – ліквідація глибинних причин та передумов конфлікту.

Саме через це науковці підтримують твердження про те, що простіше та ефективніше працювати над запобіганням конфліктної ситуації, ніж потім боротись з її руйнівними наслідками. Саме тому система попередження та реагування на конфлікти містить безліч методик, які охоплюють різні сфери та рівні суспільного життя.

РОЗДІЛ 2: ЗМІ В СИСТЕМІ РАНЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РЕАГУВАННЯ НА КОНФЛІКТИ

Попередження та реагування на конфлікт це частина загальної системи управління конфліктом. Для об'єктивної оцінки ситуації потрібна спільна праця спеціалістів різних сфер. Щоб вчасно попередити конфлікт потрібно вміти його прогнозувати. Як вже зазначалось автором, ця необхідність пояснюється тим, що запобігання боротьбі сторін має менше негативних ризиків і наслідків, ніж робота з результатами протистояння сторін конфлікту.

У цьому розділі буде проаналізовано моделі попередження та реагування на конфлікти. Також будуть наведені приклади того як засоби масової інформації своїм висвітленням конфліктів можуть впливати на їх перебіг та сприйняття в суспільстві.

2.1 Існуючі моделі попередження та реагування на конфлікти

Успішна реалізація діяльності з попередження конфлікту передбачає, в першу чергу, ефективне виявлення соціальних протиріч та напруги, що можуть призвести до загострення конфліктної ситуації. Превентивна діяльність може бути досить різноманітною залежно від типу, динаміки розвитку та характеру виникнення конфлікту. Традиційно, розрізняють дві основні форми превентивної діяльності: легке і глибоке (структурне) попередження конфлікту.

При легкому попередженні дії спрямовуються на запобігання переходу конфлікту у кризу, озброєну стадію. Тут передбачається втручання в конфлікт уряду або представників міжнародної спільноти.

Глибоке попередження конфлікту ставить перед собою завдання трансформації структурних умов, що лежать в його основі. В ідеалі – це

широкомасштабна довгострокова діяльність, здійснювана урядом з опорою на громадянське суспільство [11, 7].

Ефективність стратегій попередження багато в чому спирається на ефективність існуючих систем раннього попередження. Під системами раннього попередження ми розуміємо будь-яку діяльність, яка спрямована на збір та аналіз даних про соціальну дійсність, пояснення цих даних, врахування можливих ризиків та розробку рекомендацій подальших дій. Це система різної статистичної інформації, що отримується в результаті кількісних, якісних та змішаних видів дослідження. Таким чином, ми можемо прогнозувати динаміку конфлікту та можливості його переходу в насильницьку стадію.

Традиційно, у вивченні питання попередження та реагування на конфлікт використовуються наступні чотири моделі:

1. кореляційна модель. Вона фокусується на структурних умовах конфлікту в якості індикаторів. Основний принцип роботи цієї моделі – визначення причинно-наслідкових зв'язків між обраними індикаторами, їх величинами і об'єктом дослідження. Індикатори відбираються на основі опрацювання інформації про минулі конфлікти. Це створює певне обмеження в застосуванні даних індикаторів, оскільки з плином часу ситуація в світі змінюється, тому, відповідно і набір індикаторів повинен змінюватись, щоб відображати сучасні реалії. Кореляційна модель не визначає момент коли саме потрібно втручатись у хід конфлікту. Її головна мета – дати краще розуміння суті конфлікту, виявлення його глибинних причин. Така модель може бути корисною для побудови стратегій довгострокової превентивної діяльності.

2. послідовна модель. В даному випадку основна увага звертається не на структурні умови конфлікту, а на пускові механізми (прискорювачі), які передують конфлікту. Відстежуючи скупчення подій, можна визначити коли ситуація перейде у відкритий конфлікт. Така модель додає тимчасову координату до оцінки ризиків насильства. У подібній моделі існує чітке розходження між передумовами

(структурними умовами), перехідними (або проміжними) умовами і пусковими механізмами (прискорювачами). Логіка моделі наступна: якщо більшість структурних і перехідних умов притаманні кризовій ситуації, то виникнення певних подій (прискорювачів) у майбутньому швидше за все загострить конфлікт. Мета даної моделі полягає в оперативній оцінці ризику виникнення насильства [16, 9].

На основі даної моделі працює «Система даних щодо подій у світі» (GEDS), яка була створена на базі Університету Меріленд (University of Maryland). Основна її мета – щоденна комп'ютерна ідентифікація та аналітичне кодування міжнародних і внутрішньо-національних подій. Джерелами для подібної системи служать статті з міжнародних он-лайн ЗМІ. Статті із зазначених джерел відбираються на основі заданих критеріїв, потім створюється коротке резюме події, висвітленої в статті (сфера, дія, учасники, місце, час, тривалість події, назви організацій, тощо). Після цього редактором складається аналітичний код статті, тобто, кожен показник резюме відповідно кодується. На джерело і статтю, від якого було ідентифіковано повідомлення про подію, автоматично посилаються в кожному закодованому звіті, поряд з інформацією щодо того, хто закодував і відредагував подію, коли і де. Таким чином, ми отримуємо не просто закодовану подію (випадок), а аналітично закодоване повідомлення з тимчасовим покажчиком. На основі отриманих даних можливим стає відстеження скупчення тих чи інших подій, що передують насильницькому конфлікту. Недоліком може бути значна залежність даної моделі від того наскільки інтенсивно та чи інша подія висвітлюється у ЗМІ. Тут ми і приходимо до того, що комунікація у медіапросторі формує думку про конфлікт і може впливати на прийняття рішень стосовно управління ним [41].

3. кон'юнктурна модель. В даному разі використовуються індуктивні методи роботи. Ця модель, аналогічно з причинно-наслідковою методикою, оперує заздалегідь відібраними індикаторами (відстежуючи безліч насильницьких конфліктів), але відрізняється тим, що розглядає не значення індикаторів, а їх поєднання і взаємодію. Кон'юнктурна модель намагається на виході структурувати

зразки і шаблони виникнення насильницького конфлікту. Основна мета кон'юнктурної моделі – знайти відповідь на питання: «Як стався перехід до насильницького конфлікту?». Також ця модель у своїй роботі інтенсивно використовує дані ЗМІ.

4. реакційна модель. Використовує в своїй роботі не структурні, а динамічні індикатори. Ця модель не пояснює глибинних причин конфлікту, а прагне спрогнозувати його, відстежуючи різні фактори впливу. Основна мета реакційної моделі – визначити найкращий час для впливу і втручання в конфлікт. Основний продукт моделі – гіпотетичні сценарії того, що станеться у відповідь на різні поєднання, варіанти втручань. При цьому підході, перевірка теорій йде не за індикаторами, а за результатами втручання і реагування [9].

Таким чином, можемо сказати, що існують структурні та динамічні моделі реагування на конфлікт. Вибір теорії і практичної моделі в якості основи вирішення конфлікту буде залежати, у першу чергу, від цілей, які вона переслідує в своїй роботі, від її ресурсних можливостей і від потенціалу можливого раннього реагування. Структурні моделі надають цінну інформацію для довгострокової стратегії щодо запобігання конфліктів. Динамічні моделі, з іншого боку, будуть найкращими для оперативних заходів запобігання конфліктам, але навіть в цьому випадку, вони повинні посилатися на структурну напруженість, щоб не втратити важливі контекстуальні елементи. Для отримання більшої точності прогнозування дослідники радять застосовувати поєднання принципів діяльності, як структурних, так і динамічних моделей.

Загалом, будь-яка із моделей раннього попередження та реагування на конфлікт застосовує такий метод, як моніторинг, тобто відстежування інформації про події, які потенційно можуть перерости у конфліктну ситуацію. Це регулярний та оперативний збір і аналіз даних про стан суспільства. Робота з конфліктом часто являє собою циклічний процес, де кожна нова змінна потребує нової переоцінки

ситуації і складання плану дій реагування на цей конфлікт. Це добре видно на таблиці нижче (табл. 2.1.1).

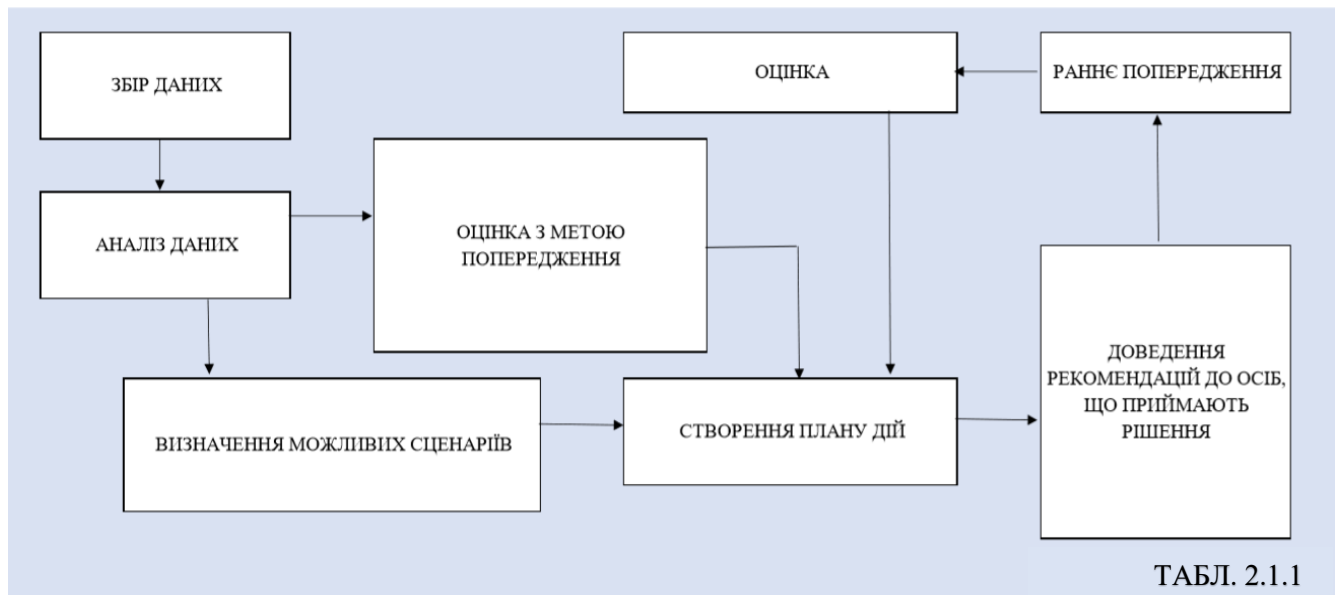

ТАБЛ. 2.1.1

Також важливою проблемою, що потрібно враховувати в роботі з конфліктом це можливе існування розриву між раннім попередженням і раннім реагуванням. Коли інформація про кризу, що насувається зібрана і проаналізована, виникає завдання переконати політичних лідерів оперативно зреагувати на загрозу. Тому, потрібно не тільки моніторити ситуацію, а й розробляти практично застосовувані плани реагування. Більш того, необхідно заручитися підтримкою офіційних осіб і залучати їх до своєї роботи, доносити результати своїх досліджень до урядових та міжнародних структур, вести комунікацію із засобами масової інформації. В іншому випадку виконана діяльність в практичному плані буде безглуздою.

Основним джерелом стурбованості міжнародної спільноти є нездатність достовірно і точно прогнозувати конфлікти, які загрожують придбати насильницький характер, і швидко на них реагувати. Це відбувається, як через складну динаміку внутрішніх, етнічних і релігійних конфліктів, так і через небажання держав докладати зусиль, які пов'язані з великим ризиком і витратами. Проте, наростаюча присутність міжнародних організацій, а також державних і

недержавних організацій в зонах, що можуть призвести до конфліктів, дає надію на те, що збільшення числа сторін, що беруть участь в попередженні конфліктів, зможе знизити в майбутньому кількість втрачених можливостей запобігти їм.

Виходячи з досвіду врегулювання конфліктів, успішно здійснених ООН в кінці 80-х рр. і на початку 90-х рр., Генеральний секретар ООН присвятив цілий розділ питанню запобігання конфліктам. Новим в його доповіді було створення концептуального зв'язку між різними етапами ескалації конфлікту, і тими діями політичного характеру, які можуть виправити становище. До останніх відносяться: запобігання конфлікту, запобігання переростанню розбіжностей в конфлікт і обмеження поширення насильства, якщо воно має місце. Останні дії відкривають також шлях до управління конфліктом – підходу, який концептуально обґрунтував пряме втручання збоку, що здійснюється з метою обмеження ескалації насильства, шляхом використання мирних засобів, а при необхідності – навіть засобів примусу.

Варто підкреслити декілька моментів, які мають відношення до заходів, які спрямовані на запобігання конфліктам:

- не існує простих пояснень причин конфлікту і того, яким чином вони сприяють ескалації насильства. Щоб зрозуміти динаміку внутрішніх конфліктів, необхідно взяти до уваги безліч конкретних факторів, таких як: бідність і швидке зростання населення, убогість ресурсів, дискримінація та позбавлення меншин та інших груп суспільства владних повноважень, військова загроза і джерела небезпеки. Певне поєднання цих факторів може привести, але не обов'язково призводить, до напруги в суспільстві, насильства і війни.

- важливо усвідомлювати різницю між структурними причинами, що лежать в основі конфлікту, і безпосередніми причинами, що викликають ескалацію конфлікту. Саме тому, сьогодні проводиться відмінність між структурним і короткостроковим запобіганням конфліктів. До структурних причин, в першу чергу, відносяться чинники, що пов'язані зі слабкістю держави, бідністю, політичною несправедливістю або економічними негараздами. Таким чином,

структурне запобігання має здійснюватися за трьома основними напрямками: економіка, потреби населення і управління.

- безпосередні причини конфлікту часто бувають результатом прийняття певними керівниками або політичними лідерами продуманих рішень про застосування насильства при вирішенні суперечливих питань. Таке керівництво може скористатися причинами відсутності безпеки, вразливістю певних груп, соціальних і економічних розшарувань настільки, що насильство стає засобом зміцнення їх влади.

- часто для забезпечення ефективного запобігання конфліктам або успішного виконання мирних домовленостей міжнародна спільнота застосовувала силові методи. Мова йде про ситуації, коли керівники держав навмисно запобігали завершенню конфлікту. Питання чи мають такі примусові заходи бути частиною запобігання конфліктам досі не має одностайності думок.

- переважна більшість конфліктів є внутрішніми, що впливає на можливі реакції міжнародної спільноти на них. Тут потрібна власна система реагування з врахуванням особливостей держави [28, 13].

Дослідники Танчер В. В. і Казаков В. С. попереджають про те, що найбільш небезпечним і деструктивним для держави і суспільства є конфлікт на макрорівні – між різними гілками влади, політичними партіями, соціальними групами з приводу розподілу владних повноважень або матеріальних ресурсів, а на мікрорівні – між особистістю і державою, особистістю і суспільством. Якщо такий конфлікт набуває масового, тотального характеру, то необхідно говорити вже не про державну або національну, а про соціальну безпеку [34].

У підсумку можемо дати схему еволюції системи раннього попередження конфліктів. Вона складається з трьох поколінь:

- система раннього попередження конфлікту першого покоління (з середини 1990-х рр.) – характерною особливістю є жорстка централізована система.

Вони аналізують інформацію як кількісними, так і якісними методами після збору з різних джерел. Для цього використовується власна система індикаторів.

- системи раннього попередження конфлікту другого покоління (початок з 2000-х рр.) – орієнтація на безпосередню роботу, в полі. Переважно це робота системи моніторингу із залученням аналітиків та експертів, які здійснюють діяльність у зонах конфліктів. Вони аналізують інформацію за допомогою кількісних та якісних методів для складання звітів, практичних рекомендацій. Отримані дані передаються відповідним особам, що мають повноваження застосовувати заходи з реагування на конфлікт.

- системи раннього попередження конфлікту третього покоління (з 2004 року) – знаходяться безпосередньо в зоні конфлікту. Дані системи, як і системи другого покоління, здійснюють моніторинг регіонів, але їх можливості реагувати на конфлікт ширші, оскільки вони можуть вчиняти відповідні заходи самостійно. В оцінці ситуації їм активно допомагають місцеві органи та мешканці конфліктного регіону [27].

Як можемо побачити в ході нашого дослідження, якщо раніше проблема в роботі з конфліктами була у тому, що не було жодної оформленої системи для реагування на конфлікт. То зараз таких систем з попередження та реагування на конфлікти є дуже багато. І важливо розуміти і шукати ту, яка відповідає конкретно взятій ситуації, бо в одній ситуації обрана модель буде дієвою, а в іншій – призведе до ще більшого загострення конфлікту.

2.2 Аналіз позитивних та негативних прикладів присутності ЗМІ в конфлікті

Найкращий метод для аналізу матеріалів у ЗМІ це контент-аналіз їх статей, виступів у програмах чи на радіо. Загалом можемо розділити функції ЗМІ в цьому випадку на дві категорії:

- конструктивні або стимулюючі до позитивного вирішення чи попередження конфліктів
- деструктивні – руйнівний вплив на конфлікт, зокрема, через сприяння розпалювання конфлікту засобами об’єктивної чи суб’єктивної активізації конфліктогенних факторів

В ході цього підрозділу спробуємо на практичних прикладах розкрити прояви кожної з функцій. Це має допомогти надати певні рекомендації з приводу того, як взаємодіяти з представниками медіа, щоб ефективно залучати їх в процес попередження та раннє реагування на конфлікти.

На воркшопі «Твітати про війну – соціальні медіа та висвітлення війни в Україні», що організували Вільний університет Берліна (Freie Universität Berlin), Інститут досліджень медіа та комунікації / Міжнародний центр журналістики (Institute for Media and Communication Studies / International Center for Journalism) та Академія української преси (АУП) у Києві зібрались медіа дослідники з України, Ізраїлю та Росії. Особливу цікавість тут викликає доповідь ізраїльського науковця Григорія Асмолова із Лондонської школи економіки та політичних наук про залучення аудиторії до воєнного конфлікту через інтернет. Інструментами для цього стають повідомлення своїх позицій на відкритих платформах, хакерська діяльність, позначення даних про позиції військових на картах, збір коштів для учасників війни і т. п. Дослідник наголошує, що будь-який конфлікт чи війна тепер ведеться не лише у фізичному, а і у віртуальному просторі.

Результатами свого дослідження контент-аналізу українських медіа поділилась Дар’я Орлова – заступник директора Могиланської школи журналістики Києво-Могиланської академії. Для аналізу було взято один із найбільш гострих періодів протистояння влітку 2014 року на сході України. Загалом дослідники проаналізували понад 650 різних матеріалів інформаційних та аналітичних жанрів. Ресурсами для аналізу було обрано щоденні газети «День» та «Сьогодні», а також випуски «ТСН». Загальний висновок наступний: конфлікт на сході України був

представлений як міждержавний або як конфлікт держави з недержавним утворенням всередині. Тобто жодного разу його не було охарактеризовано як громадянська війна.

Чому це так важливо? Бо те, яким буде дискурс навколо конфліктної ситуації формує ставлення аудиторії до того, що відбувається та спонукає до наступних дій на цю ситуацію. Ті, хто не перебувають безпосередньо в зоні конфлікту і не залучені в нього отримують інформацію саме завдяки ЗМІ [56].

Більш детальний моніторинг ЗМІ був здійснений ГО «Телекритика» в рамках проекту ОБСЄ за фінансування Посольства Великої Британії в Україні. Для цього було обрано 7 центральних та 20 регіональних українських телеканалів (додаток 1). Моніторинг стосувався того, як канали показують різні соціальні групи, що дотичні до конфлікту. Експерти аналізували період з 6 листопада до 6 грудня 2015 року. Мета даного дослідження полягала у виявленні того чи допомагає медійний дискурс соціальному діалогу, чи може він допомогти зруйнувати конфліктні установки населення, чи навпаки – він створює нові проблеми, загострює внутрішні протиріччя сторін, що були породжені внаслідок конфлікту. Результати виявились наступними:

1. телеканали активно згадують в новинах про бійців АТО (12% сюжетів на центральних каналах і 10% – на регіональних). Спостерігається схильність журналістів до звеличення бійців завдяки використанню слів «герої», «найкращі сини України» та їх ідентифікація з «українцями». Всі матеріали прив'язані до почуття поваги або ж співпереживання. Кількість нейтральних згадок становить 27% на центральних і 13% на регіональних каналах.

2. інша сторона конфлікту присутня в 11% сюжетів центральних каналів та 3% – регіональних). Характеристика сторони показана через терміни «бандити», «терористи», що дає чіткий поділ сторін конфлікту на «свої» – «чужі», «хороші» – «погані». На ток-шоу центральних каналів спостерігається спонукання людей до ненависті у ставленні до іншої сторони.

3. вимушено переміщені особи зазнали ігнорування з боку каналів, оскільки лише 1% повідомлень стосуються їх проблем.

4. про мешканців окупованих територій також мало згадок. На центральних каналах близько 4% повідомлень стосувались переважно «сірої зони», регіональні – згадують в 1% повідомлень. Їх реальні потреба та проблеми невідомі, а згадки мають більшою мірою нейтральний характер.

5. про волонтерів на центральних каналах лише 2% повідомлень, на регіональних – 4% повідомлень.

6. інформація про родини військових на центральний та регіональних каналах складає 1% і 2% відповідно. Всі вони є конфліктно чутливими, крім одного випадку поширення негативного стереотипу [49].

Отже, ми можемо констатувати наскільки безпосередньо наша проблема має свою вагомість в медіа середовищі. Акцент на одні групи населення, що страждають від конфлікту разом із одночасним ігноруванням інших груп створює додаткові суперечки у суспільстві. І загалом недостатня інформованість населення про перебіг подій на сході України, створює багато стереотипних думок серед населення, що перетворюються у передумови для ворожого налаштування до окремих категорій громадян України. Це твердження підсилює подальше дослідження ГО «Телекритика».

Наступним етапом у дослідженні того, як українські медіа показують конфлікт стало проведення інтерв'ю та фокус груп з 47 журналістами та редакторами, які представили 42 ЗМІ з 16 областей та м. Київ (додаток 2). Якщо дати більш детальне охоплення, то це представники 8 загальнонаціональних телеканалів, 13 регіональних телерадіокомпаній, 6 загальнонаціональних онлайн-медіа, 6 загальнонаціональних друкованих видань, 9 регіональних друкованих видань та онлайн-медіа (додаток 3, 4).

В результаті дослідження були отримані наступні висновки. Найперше, стосовно редакційних політик висвітлення конфлікту існує досить великий

плюралізм, чітких професійних орієнтирів чи правил немає. По-друге, українським ЗМІ не вистачає інституціоналізації редакційних практик щодо тем конфлікту. Тому висвітлюючи конфліктні відносини вони спираються на власний досвід і бачення ситуації. По-третє, хоч і журналісти розуміють важливість висвітлення інформації що стосується конфлікту, але через зниження інтересу аудиторії до цієї теми (причина у втомі та відносно стабільній ситуації в зоні АТО) вони зменшують інтенсивність її висвітлення у ЗМІ. Теми, що стосуються українських військових найбільш поширені та висвітлені у медіа в порівнянні з іншими потерпілими групами внаслідок конфлікту оскільки журналісти вважають їх історії найбільш цікавими для аудиторії та важливими для суспільства. Крім того, часта взаємодія з військовими викликає у журналістів емпатію саме до цієї групи. Тому теми, що стосуються внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) висвітлюються менше – аудиторія виявляє до цієї спільноти менший інтерес. Крім того, до них немає однозначного ставлення (на відміну від військових).

Журналісти підтверджують, що дуже важко бути «над ситуацією» і розуміють, що їх позиція може нести певні загрози. Також існує страх того, що деякі теми чи матеріали можуть бути використані в російській пропаганді, тому журналісти намагаються їх уникати. Важливо звернути увагу і до того, що більш комплексно та об'єктивно здатні розповісти про конфлікт ті журналісти, які безпосередньо працюють в зоні конфлікту, які були знайомі з регіоном ще до початку конфлікту і далі продовжують туди їздити. Таким чином, вони можуть розуміти контекст та передавати важливі деталі про конфлікт. На відміну від тих, хто працює в редакції далеко від зони конфлікту [43].

Надзвичайний та Повноважний Посол Ісламської Республіки Пакистан Атар Аббас у своїй лекції студентам підкреслив важливість ролі ЗМІ у вирішенні військових конфліктів. З власної практики посол зазначив, що медіа – це інструмент, який може як загострити конфлікт і посіяти хаос серед населення,

маніпулюючи їх свідомістю, так і керувати ним з метою стимулювання переговорів між сторонами через висвітлення точки зору кожної із сторін конфлікту.

Стосовно негативних моментів посол відзначає «ефект CNN», коли створюється враження цілодобового інформування про конфлікт, але це не завжди означає крок до врегулювання конфлікту. Позитивним ж є те, що медіа здатні створити ситуацію діалогу. Цю корисну функцію варто застосовувати, і приклад ефективності такого рішення буде наведений далі в рамках цього підрозділу [45].

Також варто згадати і про те, що спільними зусиллями Укрінформ, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, ГО Телекритика та Інститут масової інформації організували дискусію на тему: «Роль ЗМІ у розв'язанні конфлікту: українські реалії». До дискусії долучились журналісти провідних ЗМІ, соціологи, конфліктологи, представники волонтерських організацій, а також представники інтересів ВПО.

В результаті обговорення згаданих вище учасників було сформовано думку, що українське суспільство не отримує повної інформації про постраждалі групи внаслідок конфлікту, а саме: ВПО, волонтерів, мешканців окупованих територій, родини військових. Більшість новин стосуються лише воїнів АТО, а їх частка серед інформаційних повідомлень становить близько 5% від загальної кількості.

Цікавим є і наступний момент: хоча військові розуміють, що ЗМІ можуть впливати на настрої аудиторії, проте ставляться до них з певним побоюванням та недовірою розповідаючи про свої ситуації стосовно конфлікту на сході України. Центральні ЗМІ задають чітку вказівку на поділ «свої» та «чужі», що жодним чином не створює позитивних настроїв на вирішення конфлікту, а лише посилює ворожнечу між сторонами. Саме тому учасники дискусії наголошують на необхідності створення певних стандартів для журналістів при висвітленні ними конфлікту, використання конфліктної лексики чи мови ворожнечі [44, 52].

Публікацію стосовно боротьби на інформаційному фронті в НАТО Ревю пише Марк Лейті (на момент написання публікації був спеціальним радником

Генерального секретаря НАТО та заступником речника Альянсу). У статті він проаналізував політику у відносинах зі ЗМІ, яку застосувало НАТО під час врегулювання конфлікту в колишній Югославській Республіці Македонія. Про проблеми взаємодії НАТО з пресою свідчить наступна ситуація. Такий успішний захід як збирання зброї у військових Національної визвольної армії був висвітлений як такий, що свідчить про їх поразку (додаток 5).

Втручання міжнародної спільноти в цей конфлікт на сьогодні сприймається як приклад успішної превентивної дипломатії. Це сталося саме завдяки залученню ЗМІ. Ситуація була наступна: коли НАТО надало військових для збору зброї у Національної визвольної армії прихильники жорсткої дипломатії своїм впливом і тиском на ЗМІ змусили їх критикувати дії Альянсу та мирну угоду. Це дезінформування з боку преси створило купу загроз для діяльності НАТО, що намагалось створити умови для співпраці, а не діяти шляхом застосування сили. Важливо було те, що албанські військові погодились здати зброю добровільно. Це, в свою чергу, було важливою умовою для македонських парламентарів, щоб підтримати на голосуванні радикальні політичні зміни, які не мали особливої підтримки. Через рік Національна визвольна армія була розформована, послабилась політична напруга та пройшли демократичні вибори. Все це стало можливим саме завдяки зміні початково негативної позиції ЗМІ по відношенню до діяльності НАТО.

На початку інформаційна кампанія НАТО обмежувалась лише зв'язками з громадськістю в межах тилової підтримки сил КФОР (міжнародні сили під керівництвом НАТО, що відповідали за забезпечення стабільності в Косово). Коли НАТО почало розширювати поле своєї діяльності в колишній Югославській республіці Македонія, то і їх інформаційна кампанія почала потребувати змін і виконання додаткових задач.

Причиною загрози громадянській війні стало створення у 2001 році вище згадуваної Національної визвольної армії. Джерело протистояння було в

протилежності позицій прихильників жорсткої політики та «поміrkованих» щодо долі бійців армії. Так, «жорстка сторона» називала бійців терористами і вимагала військового вирішення конфлікту, а «поміrkована» – виступала за шлях політичної домовленості сторін, щоб зрозуміти та задовольнити законні політичні вимоги етнічних албанців, таким чином усунувши підстави для майбутніх конфліктів. Позиція ЗМІ полягала у підтримці прихильників жорсткої дипломатії. В цій ситуації у епіцентрі подій опинився Пітер Файт, який був призначений офіційним представником НАТО для переговорів з лідером Національної визвольної армії Алі Ахметі. Хоча він здійснював переговори на прохання уряду, але через відсутність єдності в межах цієї структури його відкрито не підтримував жоден македонський міністр, а прихильники жорсткої політики активно критикували кожен крок. Перед НАТО постало складне завдання – як реагувати на шквал критики з боку уряду, який сам їх запросив для допомоги у вирішенні конфлікту. Альянс продовжував виконувати свою роботу попри критику уряду, що говорив про їх «брутальну поведінку» та звинувачення з боку ЗМІ в руслі «НАТО проводить активну військову співпрацю з Національною визвольною армією». Певний перелом стався після залучення більшої кількості людей у сферу зав'язків з громадськістю, що дозволило розпочати активні дії для протидії брехні, яку висвітлювали в ЗМІ. Важливим кроком було призначення цивільного речника, а саме – Марка Лейті, який повинен був відповідати на політичні питання та відбивати критичні напади (військовий речник не міг цього робити).

ЗМІ, які раніше вважали представників Альянсу слабкими, через що ставились до них вороже отримали виклик в свій бік. НАТО запровадило щоденні прес-конференції. Про таку вагому інформаційну подію ніхто не міг мовчати, тому ЗМІ вимушено почали публікувати все те, про що йшла мова на цих прес-конференціях. Значну частину ефірного часу на телебаченні у вечірній час теж займали прес-конференції НАТО. Для підсилення власних позицій НАТО постійно докладало зусиль, наприклад запрошувались представники інших міжнародних

організацій до участі в цих щоденних прес-конференціях. Звичайно, що не обійшлося без необ'єктивних коментарів, але це була гарна можливість донести інформацію про роботу Альянсу як пресі, владі, так і населенню. Крім того, у своїх повідомленнях речник НАТО наголошував, що саме влада запросила Альянс до країни, тому вони поділяють відповідальність на наслідки такого рішення. Дане повідомлення допомогло зупинити відверте протистояння НАТО та «жорстких міністрів». Про те, що подібне рішення мало на них вплив свідчить прохання з боку міністрів припинити щоденні прес-конференції НАТО. Важливо було не лише виконувати певні дії, а і показувати громадськості, що вони виконані, бо це частина плану на шляху до розв'язання конфлікту, тому Альянсу можна довіряти. І тепер їм це вдалось. Бо сказавши «ми зберемо зброю», «ми розформуємо Національну визвольну армію» це було зроблено, це дало результат. Виникла ситуація, коли дві сторони змогли довіряти одна одній та співпрацювати спільно [51].

Продовжуючи цю тему, свої думки про те, як журналістам бути об'єктивними працюючи в зоні збройного конфлікту ділиться американський професор політичних комунікацій Марк Діллен. Раніше він обіймав посаду прес-секретаря Державного департаменту США в період першої війни у Перській затоці, також реалізовував комунікаційну програму США в Афганістані та був радником з питань комунікації в Іраку, Італії, на Балканах та в країнах пострадянського простору. Загалом у сфері політичних комунікацій має понад 30 років досвіду і віднедавна досліджує конфлікт на сході України.

Як стверджує науковець, значні проблеми з об'єктивним висвітленням конфлікту у журналістів виникають, якщо вони не розуміються на політиці, культурі даної спільноти, не знають історичного контексту. Оскільки це дає певний зв'язок між тим, що відбувається між конфліктуючими сторонами. Ще однією проблемою є те, що через відчуття патріотизму певні невдачі можуть замовчуватись. Така неправдива інформація лише шкодить керівництву держави розуміти поточне становище і планувати подальші дії [50].

Взагалі, ситуація конфлікту в будь-якій країні це ситуація нестачі довіри. Тут мова не лише про відсутність довіри між сторонами, а і серед медіа, які висвітлюють даний конфлікт. Саме тому, як наголошує Діллен – журналістам важливо отримати інформацію, якомога більше деталей про конфлікт. Важливо це робити із залученням усіх учасників конфлікту. Зрозуміло, що гарантій на те, що вся отримана інформація є достовірною немає, але є більше можливостей для дослідження та аналізу що собою являє конфлікт, який виник між сторонами [50].

Також про важливість раннього запобігання кризових ситуацій пише Джон Кріндер через аналіз підходів НАТО до цього питання. Свого часу він займав посаду помічника Генерального секретаря у Відділі політичних справ НАТО, а після того очолював оперативний відділ в Директораті врегулювання криз і проведення операцій.

Розглядаючи діяльність НАТО в Боснії та Герцеговині і, наприклад, у згадуваній вище колишній Югославській республіці Македонія можна побачити, що Альянс зробив певні висновки зі свої дій і зумів випрацювати певні заходи, щоб процес запобігання конфлікту був більш ефективним та без численного кровопролиття. Саме на ранньому етапі конфлікту правильні на своєчасні заходи здатні зупинити виникнення кризової ситуації. Важливо лише точно зрозуміти яким чином і в який конкретний момент потрібне втручання у конфлікт. В системі раннього запобігання конфліктів Альянс звертає увагу на три аспекти:

- потенційні ризики – мова не лише про загрози прямого нападу на територію Альянсу, а і про невійськові ризики та тероризм.
- більш тісна взаємодія з країнами-членами Ради євро-атлантичного партнерства (РЄАП).
- розробка нової Розвідувальної системи запобігання (РСЗ).

В рамках програми «Партнерство заради миру» держави НАТО мають змогу ділитись розвідувальною інформацією між собою в рамках поточних операцій з врегулювання конфліктів. Це дуже важливо, адже чим більш є інформації про

конфлікт, тим більш зрозуміло яких саме заходів необхідно вживати для його вирішення. Який найважливіший висновок він зробив – наскільки б досконалою не була власне структура системи раннього запобігання конфлікту те чи вона буде ефективна в першу чергу залежить від політичних керівників, від їх висновків і рішень. Тому що готовність втручатись у ситуацію, політична воля до активних заходів є більш важливими, ніж будь-який інструмент раннього запобігання конфлікту. На це все впливає ряд чинників, серед яких і громадська думка. Отже, також варто враховувати ступінь впливу ЗМІ на досліджуване суспільство [51].

Висновки до Розділу 2

Отже, в цьому розділі було описано та проаналізовано існуючі моделі попередження та реагування на конфлікти. Традиційно, їх виділяють чотири:

- кореляційну яка зосереджена на пошуку причинно-наслідкових зв'язків між визначеними індикаторами, завдяки чому дозволяє виявляти глибинні причини конфлікту
- послідовну модель, яка працює над пошуком пускових механізмів конфлікту, що дозволяє оперативно оцінювати ризики виникнення конфлікту (так працює «Система даних щодо подій у світі» (GEDS))
- кон'юктурну модель, яка за завдання ставить пошук відповіді на питання як конфліктна ситуація переходить на насильницьку стадію. Тут теж працює система індикаторів, що відслідковує їх взаємодію
- реакційну модель, яка працює з динамічними індикаторами і дозволяє прогнозувати можливі конфлікти та відстежувати фактори впливу на них. Це допомагає підібрати найбільш вигідний момент для втручання в хід конфлікту, щоб його спрямувати в потрібне русло.

Також були наведені позитивні та негативні приклади присутності ЗМІ в конфлікті та ситуації, з якими зустрічаються журналісти, коли мають працювати над висвітленням конфліктів. Підсумовуючи отримані знання можна зробити висновок, що основна думка, яку доносять нам експерти це те, що медіа здатні створити ситуацію діалогу між сторонами, можуть стати певним посередником між ними, тому потрібно їх вмикати в цей процес. Важливо при цьому не боятись подавати різні точки зору та не приховувати, замовчувати інформацію через відчуття прихильності до якось зі сторін. Лише так буде видно об'єктивну картину конфлікту, що дозволить правильно приймати подальші рішення для його врегулювання.

РОЗДІЛ 3: МЕДІА В КОНФЛІКТІ: АНАЛІЗ ТА ПОШУКИ РІШЕНЬ

З попередніх розділів ми зрозуміли, що засоби масової інформації так чи інакше вносять свій вклад у сприйняття конфлікту громадськістю, вони можуть задавати напрямки для обговорень конфлікту. Саме тому важливо розуміти їх місце і роль, щоб такі впливи давали конструктивні зміни, а не ще більше розпалювали конфлікт.

У цьому розділі ми проаналізуємо думки експертів, які цікавляться питанням присутності медіа в конфліктах. А також запропонуємо власне ІТ-рішення, яке може стати корисним інструментом в системі раннього попередження та реагування на конфлікти. Оскільки створений сервіс дозволить користувачу краще орієнтуватись в інформаційному просторі та бути менш чутливими до можливих деструктивних впливів медіа при висвітленні конфліктних ситуацій.

3.1 Аналіз медіа в конфлікті

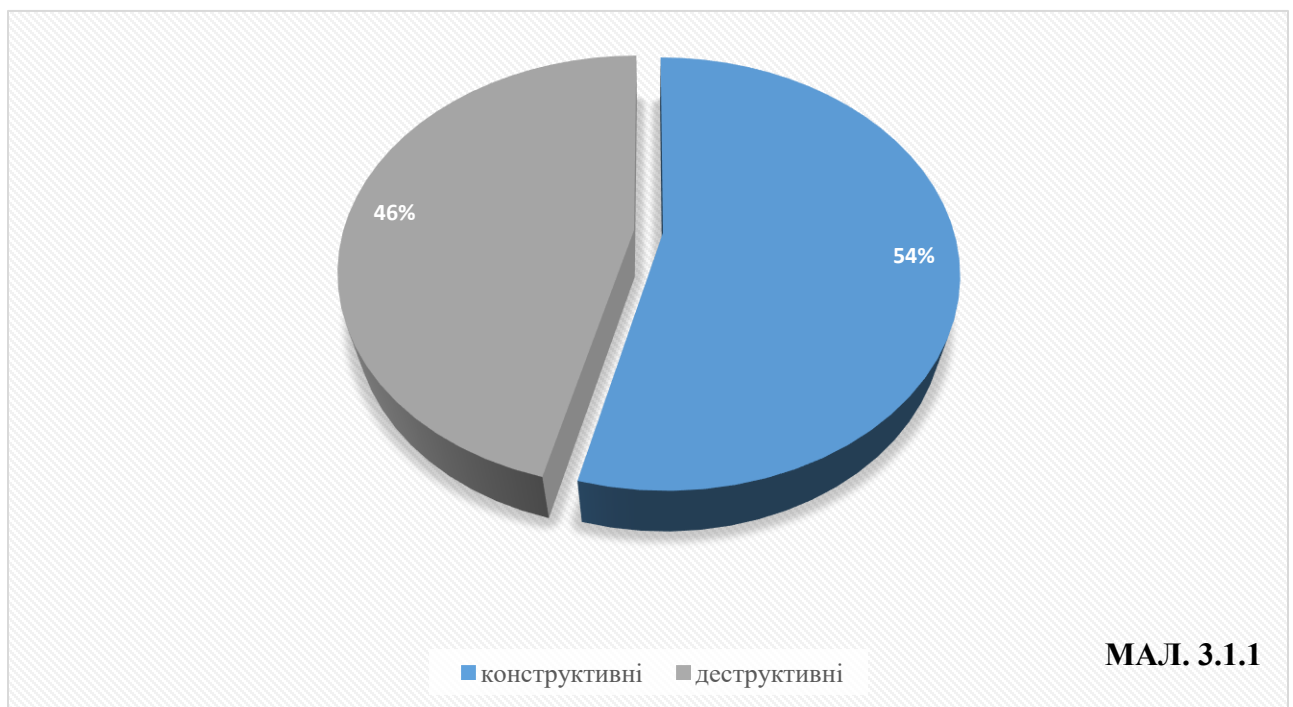
Замість виконавця функції інформування суспільства медіа все більше сприймають як засіб для політичного маніпулювання, що з різних причин вигідне їх власникам. Тому рівень довіри громадськості до ЗМІ знижується. Такого висновку дійшли автори дослідження «Конфлікт у медіа та медіа в конфлікті: донесення дразливих питань через ЗМІ», яке провела соціологічна агенція «ФАМА» на замовлення ГО «Львівський Медіафорум» та «Школи журналістики УКУ».

Дослідження проводили у три етапи. Для початку було проведено фокус-групові опитування у 5 найбільших містах України (Київ, Львів, Одеса, Харків, Дніпро). Наступний етап – дослідження методом інтерв'ю «face to face» у 22

областях України (за виключення Донецької та Луганської областей). І заключний, третій етап – 50 експертних інтерв'ю.

В ході даного дослідження за мету було поставлено дослідити ряд питань: від тем, що турбують щоденно населення до з'ясування існуючих упереджень стосовно теми конфлікту на сході України та ролі медіа у подоланні даного конфлікту.

Можемо представити графічно отримані результати (результати станом на 2015 рік). Про розподіл досліджуваних продуктів діяльності ЗМІ, згідно з функціональним наповненням можемо дізнатись з мал. 3.1.1.

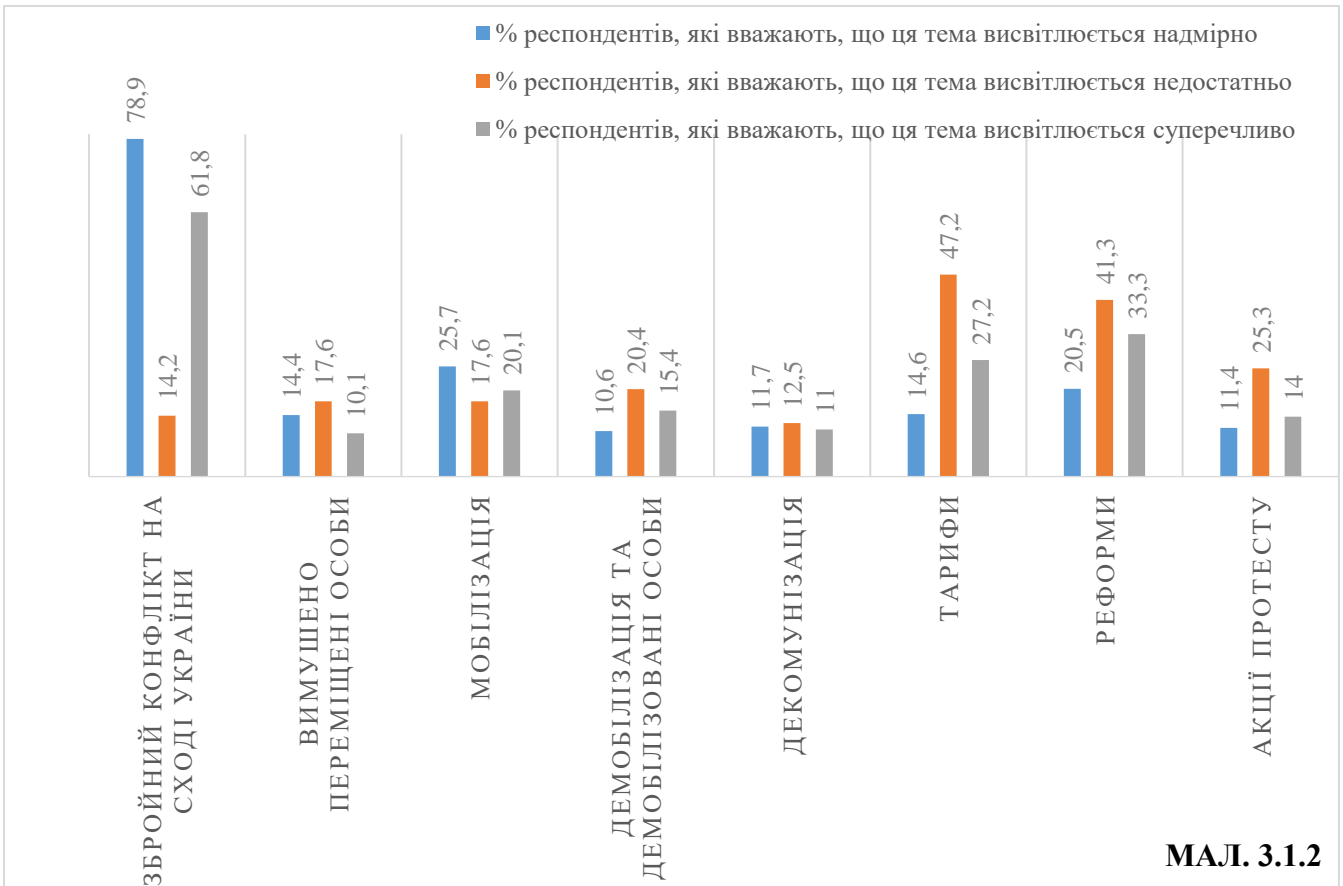

При оцінці контенту були враховані ситуативна (відповідність ситуації вживання інформації) та контекстна (загальний контекст поширення інформаційного повідомлення) складові.

Стосовно основних конфліктогенних ситуацій, які є предметом обговорення ЗМІ і, про те, висвітлення яких тем не вистачає українцям, а які висвітлені занадто багато можемо побачити на мал. 3.1.2.

Відносно цих результатів висловився медіаексперт та програмний директор ГО «Телекритика» Роман Шутов, що важлива роль ЗМІ саме в тому, щоб виносити

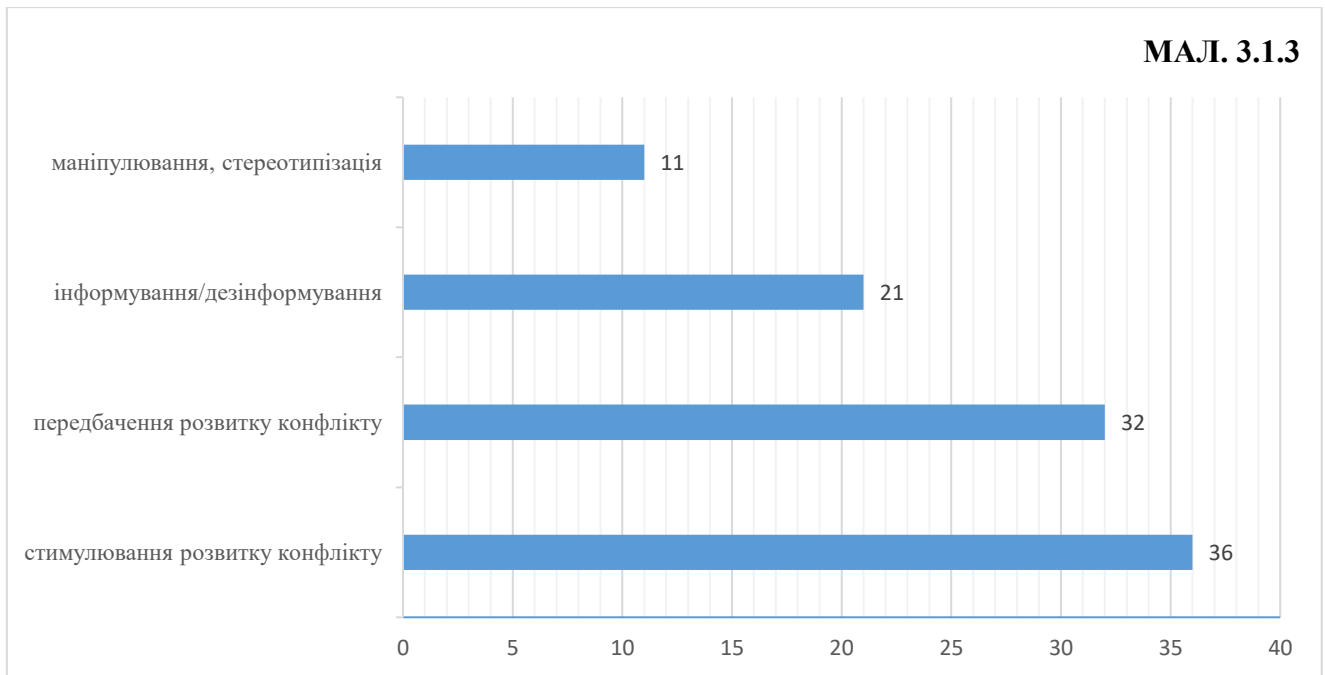
на обговорення актуальні соціальні питання, оскільки вони мають вплив на громадську думку, яка потім впливає на політику. Тому журналістам варто звертати

увагу на те, щоб уникати подібного дисбалансу. Наприклад, коли про ситуація на сході України висвітлюється постійно, але зовсім мало інформації про Крим [42].

Аналізуючи інформаційний контент ЗМІ, також був наведений розподіл повідомлень відповідно до способів подачі інформації у відповідності її цілям (мал. 3.1.3), а саме:

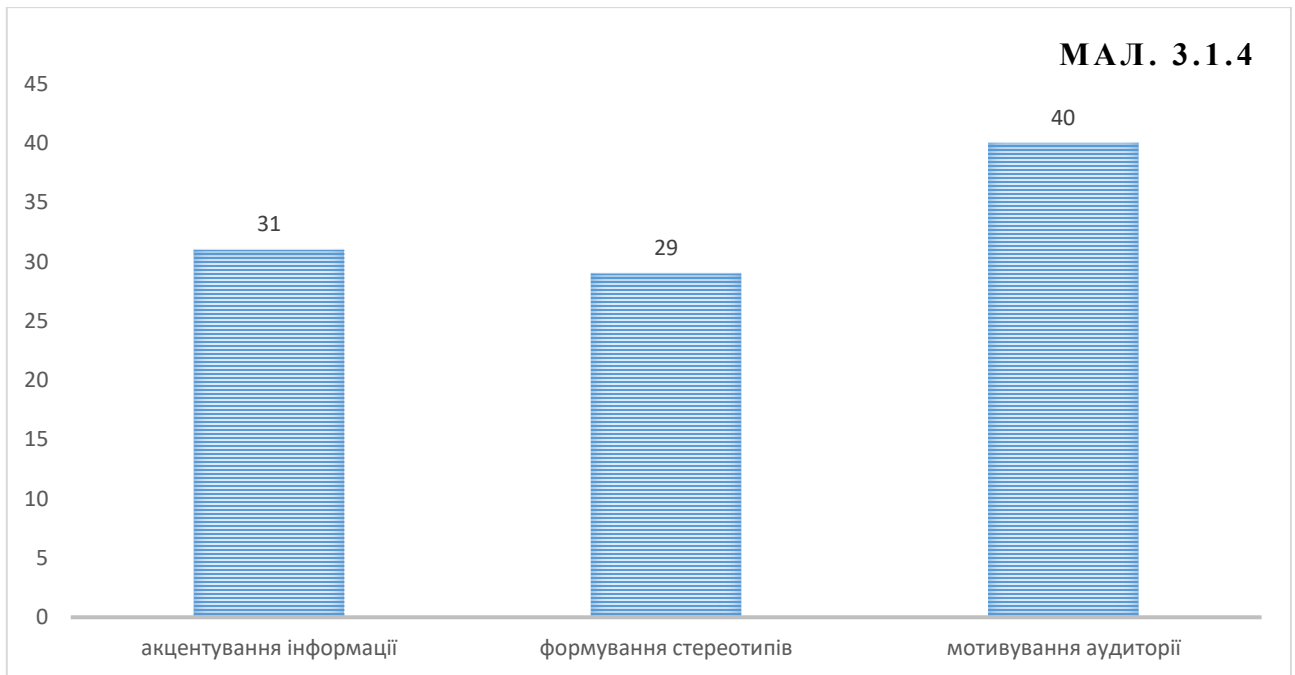
- передбачення можливого розвитку конфлікту або можливості його виникнення у будь-якій сфері життєдіяльності
- інформування (наведення достовірних фактів) або дезінформування населення (так звані фейки – вигадані новини)
- стимулювання до розвитку конфлікту, його ескалації
- маніпулювання свідомістю, стереотипізація

Виходячи з отриманих результатів, можемо говорити, що найбільше спостерігаються чинники стимулювання розвитку конфлікту. Серед інструментів, які при цьому використовуються можна виділити наступні:

- маркування акцентів через виокремлення провідних, важливих на думку кореспондента, журналіста, блогера чи іншого учасника інформування акцентів, що робить інформацію автоматично привабливою чи подає її під певним кутом зору
- формування стереотипів
- мотивування тієї чи іншої мотиваційної складової (з використанням маніпулятивних інструментів).

Розподіл досліджуваної інформації згідно з інструментами її подачі можемо побачити на мал. 3.1.4.

В ході згадуваного вище дослідження було зібрано багато коментарів експертів з приводу взаємозв'язку медіа і конфлікту. Наведемо декілька для порівняння.

Антон Шеховцов, наприклад, висловився наступним чином: «В Украине растёт социальная напряженность, и она может быть основой конфликта в будущем. Я думаю, что Майдан-3 фактически может похоронить Украину как государство. Украина не выдержит нового такого очень серьезного потрясения, особенно учитывая контекст продолжающейся российско-украинской войны и нестабильности, падения уровня жизни».

На думку Шеховцова Україна має проводити реформи, які б забезпечували розрив з минулим. Це мають бути такі реформи, які хоч і можуть призвести до погіршення ситуації в країні, проте українці мають розуміти їх перспективу. Адже такі реформи це не продовження негативного тренду, а певна ціна, жертва, яка у перспективі дозволить жити краще і принесе позитивні конструктивні зміни. Можемо бачити, що часто при прийнятті законів чи певних реформ немає достатньої інформаційної підтримки з боку держави. Виходячи з цього, люди не

розуміють навіщо такі дії та рішення приймаються, а тому виникає місце «додумуванню», неправильному трактуванню та поширенню негативних настроїв серед населення.

Крім того, є ще одна важлива річ, на якій акцентує увагу експерт. Періодично певні погрішності виникають і серед хороших, так званих об'єктивних ЗМІ. Читаючи їх експерт помічав у матеріалах висвітлення лише однієї точки зору з приводу конфліктної ситуації (без врахування іншої сторони). Подібна річ може призвести до того, що аудиторія сприйматиме ситуацію однобоко, без критичної оцінки того, що відбувається. Насправді, ця тенденція характерна тією чи іншою мірою усім українським ЗМІ – подача інформації з одного боку, а не різних кутів зору на ситуацію.

Ірини Брунова-Калісецька висловлює наявність досить позитивних зрушень в медійному просторі: «Мене дуже тішить, що за останній рік в країні проводиться дуже багато різних заходів, спрямованих на консолідацію суспільства і на пошук порозуміння між дуже різними групами суспільства, і на рівні громад, і на національному рівні. Тому, думаю, ми тут спрацювали дуже швидко, і значну частину можливих конфліктів всередині країни ми можемо або попередити, або їх трансформувати таким чином, щоб вони не стали насильницькими».

Також дослідниця помітила тенденцію збільшення кількості незалежних, громадських та регіональних ЗМІ, які мають вплив у межах свого міста чи регіону. Хоча рівень цього впливу поки складно об'єктивно оцінити, але те, що вони є, що вони працюють вже свідчить про бажання людей отримувати інформацію з різних джерел. Така потреба населення, на думку Брунової-Калісецької, свідчить про добрі зміни в напрямку роботи над розв'язанням і трансформаціями конфліктів зокрема.

Свою експертну думку висловив і Валерій Пекарь. Так, у соціумі існують численні напруження (конфлікти) та негативні емоційні потрясіння. Найгостріші серед них наступні:

- між носіями різних ідентичностей (українська, радянська, тощо). У цій ситуації можна говорити про конфлікт та напругу наприклад, між активною та пасивною частинами населення, між громадянами та корупціонерами (чи такими, кого вважають корупціонерами за професійною ознакою: міліція, судді, прокурори, чиновники)

- наявність старих напруг на мовній, етнічній чи конфесійній основі

Чи виникне суттєва напруга між переселенцями з Донбасу та місцевими експерт вважає поки незрозумілим, оскільки публічна дискусія з приводу конфліктів недостатня, а висвітлення ЗМІ переважно відбуваються без належної об'єктивності.

Цю думку в своїх коментарях продовжує Наталія Лигачова: «С другой стороны, поляризация общества происходит не только между теми, кто пророссийски, кто проукраински настроен. Но и между теми, кто по-прежнему доверяет нынешней власти, и теми, кто уже жутко начинает оппонировать ей, считая, что власть делает все не так или нечего не делает, не борется с коррупцией, неправильными методами принимает какие-то решения. Кто-то считает, что нужно прежде всего верить тем рекомендациям, которые дают нам страны Запада, а кто-то считает, что нужны более радикальные действия, а то что делает нынешняя власть, все не так. Поляризация также искусственно подогревается некоторыми олигархами через их СМИ, в частности теми, кто хочет реванша у представителей прежнего режима. А если добавит сюда социальные и экономические проблемы, проблемы тех, кто возвращается из АТО, вытеснение из активной политики правых радикалов и т. д. – то понятно, что напряженность в обществе растет».

Про те, чи здатні ЗМІ впливати на деескалацію конфлікту розповідає Євген Глібовницький. Експерт вважає, що такий вплив існує опосередковано, але за умови, що ЗМІ стануть власне засобами масової інформації (якими їх зараз не вважає експерт). Так, Глібовницький стверджує, що ці засоби є масові, але вони не

інформують, а пропагують. Медіа забувають про свою головну місію. І їм потрібно звернути на це увагу.

З цього приводу висловився і Роман Шутов. Він акцентує на цінній ролі ЗМІ, яку бачить в тому, що завдяки їх діяльності можна піднімати актуальні соціальні питання та надавати їм розголосу. Наприклад, звертати увагу на реальні потреби переселенців, потреби мешканців окупованих територій і прифронтових зон. Якщо пригадати результати моніторингу, що ми наводили вище у цьому підрозділі, то на жаль, бачимо, що подібні новини отримують дуже мало уваги з боку ЗМІ, а відтак немає суспільного тиску на владу. Якщо проблеми не отримують розголосу, то автоматично замовчуються, а тому і не можуть бути вирішеними. Саме засоби масової інформації здатні створити середовище дискусії навколо таких питань, щоб сприяти формуванню суспільного дискурсу, який, в свою чергу, впливає на політичні рішення державної верхівки, притягує їх увагу до питань, що турбують населення.

Узагальнюючий висновок зробив Олександр Нойнець, який висловив думку, що ключовою проблемою української влади є відсутність комунікації з населенням. Наприклад, за час існування Міністерства інформаційної політики була відсутня будь-яка інформаційна політика. Людям залишається невідомим які рішення чекати в державі.

Свої висновки про роботу ЗМІ в рамках конфлікту на сході України висловила і Діана Дуцик: Так, дослідниця відзначає, що на початку конфлікту ЗМІ відіграли дуже серйозну роль. В першу чергу, мова йде про негативні впливи російських ЗМІ. Але і українські не стали виключенням: «...наприклад телеканали «Інтер» та «Україна», які дивляться найбільше на Сході, розказували про радикалів на Майдані, налаштувавши одну частину суспільства проти іншої...». Тобто медіа фактично будували нову реальність – віртуальну, яку закладали в головах людей. На сьогодні, за спостереженнями дослідниці, таких речей залишилось не багато, але

час від часу «вкидаються» певні теми, що підживлюють конфлікт і спрямовують в негативну площину.

Попереднє твердження підтримує наш наступний експерт – Петро Олещук. Він також відмічає особливість ЗМІ обирати найбільш одіозні сюжети та активно поширювати загальній публіці. Таким чином, у суспільстві складаються стійкі стереотипи та спотворене сприйняття реальності всієї ситуації, події. Медійники у більшості випадків дають дуже емоційні новини, що викликають зайву напругу серед населення та схиляє їх до емоційних вчинків. І, на думку дослідника, це насправді проблема, вирішення якої можливе за умови, що засоби масової інформації будуть більш раціональні та виважені у висвітленні подій. Особливо, якщо мова йде про конфліктні ситуації [48].

Враховуючи усі вище сказані коментарі та висновки експертів, можемо навести ряд рекомендацій для того, щоб посилити конструктивний вплив ЗМІ на перебіг конфліктів:

- засоби масової інформації повинні пропонувати достовірні факти та реалістичні сценарії оперативного реагування, а також плани дій, які не вимагають залучення великих ресурсів
- запропоновані сценарії мають бути короткими та зрозумілими, «step by step», а не глобальні плани чи стратегії
- важливо не замовчувати фактів, не героїзувати одну з сторін, давати факти, а не емоційні оцінки
- повідомлення мають бути повторюваними
- важливо пам'ятати, що конфлікт не завжди вирішують офіційні особи, тому завдяки повторюваності та інформуванню громадськості про його перебіг, можна залучити інших учасників, що можуть впливати на сторони конфлікту та посприяти його вирішенню.

3.2 Пошук можливих рішень в рамках робочої групи

Аналіз експертних думок та результатів соціологічних досліджень підтвердили важливість пошуку рішень в рамках обраної теми. Саме тому автор разом із робочою групою у складі п'яти осіб вирішили стати учасниками Хакатону соціальної згуртованості. Організаторами цього заходу були Програма радників та 1991 Civic Tech Center. Загальна тема, яка об'єднала усіх учасників – пошук IT-рішення, яке допоможе подолати повсякденні проблеми внутрішньо-переміщених осіб, ветеранів та учасників АТО, осіб, що постраждали внаслідок збройного конфлікту на сході України та осіб, що зазнають дискримінації, гендерної нерівності чи порушення прав людини. На роботу було виділено 33 години, після яких потрібно було презентувати свої рішення в рамках обраних проблематик.

Наша робоча група, враховуючи тему дисертації, працювали в рамках напрямку роботи з фейками, маніпуляціями та мовою ворожнечі. Саме ці складові часто виступають свого роду підсилювачами конфліктних ситуацій. Тому, якщо працювати в напрямку пошуку рішень з мінімізації впливу фейків, маніпуляцій та мови ворожнечі в повідомленнях, які переглядає населення, то можна створити хорошу базу для створення ефективної системи раннього попередження та реагування на конфлікти.

Тому, ми прийняли рішення розробити продукт, за допомогою якого можна оперативно аналізувати інформаційні повідомлення на наявність вище згаданого контенту, що потенційно здатний створити конфліктну ситуацію. В результаті спільної роботи ми створили прототип IT-продукту, можливого рішення, який буде детальніше описаний далі, в рамках цього підрозділу. Модель вийшла робоча, хоча поки з невеликими функціональними можливостями. За наявності більшої кількості часу їх можна доопрацювати.

Чому це актуально? Ми всі є споживачами інформаційного контенту. І що важливо тут врахувати і пам'ятати: хоч в опитуваннях люди стверджують, що не довіряють засобам масової інформації, вони щодня споживають дуже багато

інформації. Часто, під ЗМІ респонденти розуміють класичне телебачення чи газету, не включаючи сюди інтернет-видання, новинні канали в месенджерах та новини в соціальних мережах. І це не зовсім правильно, бо діджиталізація вже давно частково чи повністю перевела активність ЗМІ і в мережу. А отже, ми і надалі споживаємо контент, який вони створюють. Таким чином, стаємо частиною всіх тих обговорень, які виникають внаслідок переглянутих новин, втягуємось у висвітлені конфлікти, визначаємо свою позицію стосовно них.

Політики у свої виступах часто говорять про те, що йде інформаційна війна, що треба споживати інформацію відповідально, але конкретних рішень, інструментів як це робити немає. Коли щоденно на кожного з нас сиплеться сотня новин часу на те, щоб детально все проаналізувати немає. А хтось просто не хоче цим займатись, бо визначив один чи два ресурси, і переглядає новини тільки там, є їх лояльним споживачем. Здається, що наштовхнути читача/глядача на критичне мислення практично неможливо. Тут ми і розуміємо, що якщо певний медійний ресурс подає конфлікт зі своїми акцентами, то їх лояльний споживач буде сприймати цю інформацію як правдиву. Звідси і сформується його ставлення до ситуації, що склалась.

Протягом останніх місяців в Міністерстві культури, молоді і спорту йдуть розмови про те, що необхідна активна діяльність з протидії дезінформації. Так, міністр Бородянський Володимир провів презентацію цієї ініціативи, яка передбачає розробку нового медійного закону. В чому ж основна ідея?

Для захисту інформаційного простору України в умовах інформаційної війни міністерство пропонує створити ряд механізмів, що можуть це зробити. Найперше – за розповсюдження дезінформації (систематичне на умисне) пропонується кримінальна відповідальність журналісту чи медіа-ресурсу, який вчинив такі дії. Дефініція «дезінформація» ще розробляється, оскільки тут потрібно включити, за словами міністра, наш внутрішній контекст (для прикладу було озвучено як дезінформація трактується у Європі).

Ключовим суб'єктом, який буде реалізовувати відповідну діяльність, тобто здійснювати моніторинг медіа на предмет наявності там фейків та дезінформації, а також сприяти притягненню до відповідальності порушників має бути омбусмен з питань інформації. Тобто це незалежна особа, на яку покладається завдання виявлення дезінформації та звернення в суд для заборони такої інформації. Для більш оперативної діяльності на допомогу омбусмену планують залучити фактчекінгові організації.

Крім того, має бути створена Самоврядна організація журналістів для розробки етичних стандартів діяльності журналіста і контролю за дотриманням цих стандартів. Також планується створити певний індекс достовірності новин, параметри якого має визначити ця ж Самоврядна організація журналістів [54].

Подібні плани викликали неоднозначні оцінки серед журналістів та загалом медіа спільноти, оскільки виникають питання чи не нагадує це «закон про цензуру» і чи не суперечать праву на вільний доступ до інформації та свободу слова. Оскільки, таким чином, може здійснюватися тиск на певні медіа-ресурси чи журналістів. Але, так як напрацювання міністерства над цим проектом ще продовжується і перший драфт буде всередині грудня, питання того наскільки, пропоновані зміни будуть сприйняті як корисні залишається відкритим.

Всі ці події підштовхнули нашу групу до думки, що якісь радикальні та примусові міри в цьому плані будуть малоефективними та обов'язково викличуть супротив. Якщо подібні заходи державних структур розглядати як спробу попереджувати конфлікти.

Ми вважаємо, що споживача інформації потрібно зацікавити. Ми фокусуємось не лише на журналістів чи контент-мейкерів, а усіх людей, які є споживачами інформації в мережі. Отже, що за IT-рішення ми пропонуємо?

Мова йде про розширення (expansion) в браузері по типу AdBlock чи Flash Video Downloader. Користувач у два кліки встановлює собі такий expansion, який і буде аналізувати всі ті новини, які були переглянуті ним за певний відрізок часу

(день, тиждень, місяць, тощо). Відлік розпочинається з моменту встановлення відповідного розширення у браузері.

Робота цього розширення непомітна, тобто не заважає в споживанні інформації, без будь-яких вискакуючих сповіщень, підписів чи коментарів поруч з новинами, які читає людина. Але вкінці тижня (для початку результати роботи визначено презентувати вкінці кожного тижня) користувачу буде надсилатись певна аналітика відносно спожитого контенту. Якщо б продукт викликав цікавість і попит, то можна робити такі звіти щоденно.

Отже, користувач зможе побачити чи серед прочитаних ним новин зустрічали фейки, маніпуляції та мова ворожнечі. Але інформація буде подаватись не нав'язливо, а як рекомендація бути більш уважним до фактів. Щоб зацікавити користувача використовувати подібну функцію потрібно робити все в легкій формі, початково не сигналізуючи про всі серйозні наміри. Повідомлення, з яким можна підштовхнути людей до використання цього продукту може звучати як «перевір що ти читаєш» або «яких новин у мережі ти читаєш найбільше».

В епоху, коли населення проявляє цікавість до літератури, що стосується особистої ефективності, успіху, тайм менеджменту подібні повідомлення дадуть потрібний результат. Під подібні прості повідомлення можна закладати важливі речі, що поступово виховують навички відповідального споживання інформації та критичного мислення в користувача. Бо, якщо йому одразу заявити всі серйозні наміри, це може злякати. Тим більше, що проста людська психологія свідчить про те, що нам не подобається, коли наші дії критикують і вказують, що вони є неправильними. Тому повідомлення по типу «подивись які ти фейки читаєш» буде відлякувати.

Таким чином, ми даємо своєрідну основу для створення системи раннього попередження та реагування на конфлікти. У вузькому значенні кожен окремий користувач бачить який контент він споживає, чи є там штучне нав'язування конфліктних настроїв. А тому він може контролювати свої дії та скласти власну

думку про ситуацію, а не просто піддатись нав'язливим настроям. У широкому значенні – отримана аналітика може бути ефективним та якісним доповненням до вже наявних досліджень громадської думки. Адже те як і де населення споживає новини показує яким чином потрібно з ним комунікувати та які теми їх зараз найбільше хвилюють.

Як буде приблизно виглядати аналітичний звіт нашого сервісу (додаток 6), щоб не злякати, а зацікавити користувача? Для початку загальна цікава інформація по типу скільки годин витрачено на читання новин, скільки відвідано сайтів та скільки це у еквіваленті до друкованих сторінок. Як цікавинку можна наводити не просто кількість сторінок, а конкретні книги, наприклад «як цілий Кобзар» чи «як уся серія книг про Гаррі Поттера». Далі буде відсоткове співвідношення по типу спожитого контенту. Беремо, для початку, найпростіший поділ на таблоїди (розважальний контент, новини про зірок та світські події), нішеві (експертні), перевірені ресурси та так звані «зливні бачки». Далі можна зробити більш детальну класифікацію, оскільки зараз мова йде лише про прототип. Як підсумок до цього розподілу проводимо аналог спожитої інформації до спожитої їжі. Чим більше перевірених ресурсів читаєш, тим кращий це еквівалент в їжі (від вуличного фаст-фуду до вишуканої вечері в ресторані). Можливо, на перший погляд, здається якось по-дитячому чи фаново, але так простіше сприймати інформацію і поступово йти від просто до складнішого.

Наступний блок звіту саме про це – скільки і де саме було знайдено інформації, що може містити маніпуляції, мову ворожнечі чи взагалі бути фейком. Тут йде посилання на новину, в якій система виявила підозру на фейк, маніпуляцію чи мову ворожнечі, а також посилання на новину, яка підтверджує, що система визначила все правильно. Тобто кожен підозру можна одразу перевірити і порівняти ці дві новини. В ситуаціях, коли переглянуті новини містять підштовхування до конфліктних настроїв подібна функція набуває особливої цінності.

Також у звіті ми пропонуємо давати динаміку переглянутого контенту тиждень до тижня, щоб була можливість бачити свій прогрес стосовно інформаційного споживання. Це все наче невелика гра, яка спонукає користувача думати про те, що він читає/переглядає, помічати якість цієї інформації та наявність у ній конфліктних настоїв.

Чому це так важливо? Коли активно розпочинаються якісь «інформаційні буми» у населення виникає відчуття паніки, відключається адекватна оцінка ситуації. Тут користувач навчається поступово аналізувати контент, який переглядає, то він вчиться дбати про свою інформаційну гігієну.

До чого тут ЗМІ? Є ряд організацій, ресурсів, аналітичних центрів, які займаються власне моніторингом новин, виступів політиків на наявність маніпулятивних тверджень та поширення неправдивої інформації. Вони не такі відомі та популярні (як от «зливні бачки»), але продовжують здійснювати якісний аналіз новин. Їх бази даних і є основою для порівняння прочитаної новини. Для нашого прототипу ми взяли бази даних з VoxCheck та StopFake. Якщо хтось з таких ресурсів дав спростування, а користувач прочитав фейк, то новина буде винесена в звіт як матеріал, що може містити маніпуляцію чи неправдиву інформацію. Для перевірки буде вказано посилання на відповідний ресурс. Це гарний стимул і для представників медіа об'єктивно давати інформацію, щоб зможти стати ресурсами, бази даних яких будуть братись для порівняння в пошуку неправдивої інформації.

Якщо надалі технічно розвивати такий ІТ-продукт, то він може стати гарним інструментом для розуміння настроїв населення і потенційного виникнення конфлікту. Тобто стати базою для розробки повноцінної системи раннього попередження та реагування на конфлікти. Але тут постане питання безпекової складової, оскільки мова йде про певні дані користувача (наприклад, історія переглядів у браузері). Якщо цей момент буде продуманий і забезпечений з боку держави (бо вона найбільше має бути зацікавлена в подібних розробках), то

подібний IT-продукт може стати гарним інструментом в системі раннього попередження та реагування на конфлікти.

Таких результатів та висновків дійшла наша робоча група протягом роботи на хакатоні. Перспективи подальшої взаємодії і розвитку даного прототипу в повноцінний IT-продукт існують, оскільки наша робоча група виявила бажання далі працювати разом. Ключове питання, яке постає перед нами це пошук підтримки, фінансування та опис детальної стратегії розробки і впровадження такого сервісу в повсякденне життя користувача мережею.

Висновки до Розділу 3

Отже, в цьому розділі було описано та проаналізовано думки експертів з приводу участі, ролі і місця медіа в конфлікті. А також наведено результати дослідження декількох соціологічних агенцій з даної теми. Зазначимо, що значна частина експертів звертає увагу на те, що існує певний дисбаланс у новинах. Так, увага до одних тем занадто велика, а інші – не зустрічаються або ж зустрічаються дуже рідко. Думку експертів підтверджує і опитування громадян. Така ситуація створює певну соціальну напругу, що може служити основою для розвитку конфліктних ситуацій.

Ще одна важлива річ, про яку говорять експерти – ЗМІ варто вчитись не подавати конфлікт лише з одного боку, а враховувати думки усіх сторін. Це дозволить більш об'єктивно оцінити ситуацію та приймати відповідні рішення стосовно врегулювання конфлікту. А також зменшувати кількість емоційних новин, коли акценти ставлять на найбільш одіозні сюжети, що створює зайву соціальну напругу. Натомість більш виважено та раціонально подавати інформацію. В першу чергу це стосується новин, які висвітлюють конфлікти.

Крім того, завдяки робочій групі в рамках роботи над темою дипломної роботи був розроблений прототип ІТ-продукту, що дозволяє дбати про власну інформаційну гігієну, аналізуючи новини, які читає користувач протягом дня. Ця функція може бути особливо корисною в ситуаціях, коли в медіа намагаються створити «інформаційний бум» навколо певного конфлікту.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

В ході написання даної магістерської дисертаційної роботи було досягнуто мету, яку поставив автор на початку роботи. А саме, проаналізовано напрацювання різних організацій, які працюють у сфері раннього попередження та реагування на конфлікти на предмет залучення ЗМІ в цей процес. Відповідно до мети дослідження автор виконав ряд задач в ході роботи над магістерською дисертацією.

У даній роботі досліджені різні конфліктологічні теорії, що дають визначення походження конфлікту як соціального явища, його механізмів виникнення та місця в соціальній системі. Автор дійшов висновку, що конфлікт є невід'ємною частиною суспільного життя, яка може сприяти як розвитку, так і знищенню соціальної системи. Це свідчить про його подвійну природу, де з одного боку конфлікт – це протиріччя, що несуть загрози для системи, а тому потрібно вдаватись до різних механізмів запобігання загострення цих протиріч. З іншого боку – це рушій модернізації та вдосконалення соціальної системи, що дозволяє позбутись застарілих норм.

Також проаналізовані та опрацьовані різні заходи, що стосуються діяльності з раннього попередження та реагування на конфлікти. Оскільки простіше та ефективніше працювати над запобіганням конфлікту, ніж боротись з руйнівними наслідками існує безліч різних метод з управління конфліктом. Аналіз різних моделей раннього попередження та реагування на конфлікти показав, що найефективніший спосіб – це пошук та ліквідація глибинних причин та передумов конфлікту. Але, в ситуації, коли потрібно діяти оперативно можна використовувати ряд індикаторів, які допомагають визначити момент переходу конфліктної ситуації в насильницьку стадію.

Крім того, автор дав приклади позитивного та негативного впливу засобів масової інформації на перебіг конфлікту. Позитивний досвід залучення ЗМІ в процес запобігання конфлікту свідчить про те, що медіа здатні створити ситуацію діалогу між сторонами, прийнявши роль своєрідного посередника між ними, що

дозволяє не допустити розпалу насильницького протистояння між конфліктуючими сторонами. Даючи різні точки зору на конфлікт засоби масової інформації дозволяють скласти більш обширну картину на ситуацію, що склалась. Це дуже важливо при прийнятті рішень з управління конфліктом, адже кожна дія має свої наслідки. Серед негативних моментів є те, що часто журналісти роблять акцент лише на одній групі населення, що страждає внаслідок конфлікту одночасно з ігноруванням усіх інших груп населення. Це створює додаткову соціальну напругу та незадоволеність у суспільстві. Також, така ситуація, коли інформації стосовно іншої сторони чи окремих категорій осіб, постраждалих внаслідок конфлікту є недостатньо виникає місце для додумування та поширення стереотипних думок. Таким чином, посилюється ворожість і поділ населення по типу «свій» – «чужий».

Аналіз думок експертів та результатів проведених соціологічних досліджень, що стосувались місця і ролі медіа в конфлікті дозволили виділити певні рекомендації для конструктивного підключення засобів масової інформації у процес управління та регулювання конфліктів. Серед них можемо навести наступні рекомендації:

- засоби масової інформації повинні пропонувати достовірні факти та реалістичні сценарії оперативного реагування, а також плани дій, які не вимагають залучення великих ресурсів
- запропоновані сценарії мають бути короткими та зрозумілими, «step by step», а не глобальні плани чи стратегії
- важливо не замовчувати фактів, не героїзувати одну з сторін, давати факти, а не емоційні оцінки
- повідомлення мають бути повторюваними
- важливо пам'ятати, що конфлікт не завжди вирішують офіційні особи, тому завдяки повторюваності та інформуванню громадськості про його перебіг, можна залучити інших учасників, що можуть впливати на сторони конфлікту та посприяти його вирішенню.

Крім того, автор разом із робочою групою продовжили розвивати тему магістерської роботи у практичній площині. В результаті, робочою групою був розроблений прототип ІТ-продукту для аналізу інформаційних повідомлень у мережі, який покликаний забезпечити споживачу інформації належний рівень інформаційної гігієни. Це корисний інструмент в умовах «інформаційних бумів», штучного підігрівання конфліктів у медійному середовищі, що дозволяє аналізувати переглянутий контент на предмет наявності маніпулятивних тверджень, мови ворожнечі та фейкової інформації.

Зважаючи на те, що нещодавно в Міністерстві культури, молоді і спорту почали займатись розробкою рішень для боротьби з дезінформацією та фейками подібний ІТ-продукт підтверджує свою актуальність. І його перевагою є те, що це добровільна перевірка себе, контенту, який ти споживаєш, без будь-яких звинувачень чи покарань. Головне завдання – поступово навчити користувача аналізувати інформацію, яку він споживає, замість застосування радикальних заходів як до медіа, так і до окремих контент-мейкерів.

Дана робота показує потребу подальшого дослідження даного питання та вдосконалення отриманих напрацювань у сфері позитивного залучення засобів масової інформації в процес врегулювання конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев М. Л. Никколо Макьявелли в культуре Возрождения: Препринт WP6/2008/ 03. - М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. – 567 с.
2. Арон Р. Мир і війна між націями: пер. з фр. Віктор Шовкун, зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 687 с.
3. Бачинин В. А., Сандулов Ю. А. История западной социологии: учебник. – СПб.: Издательство «Лань», 2002. – 344 с.
4. Біляк Ю. В. Історичні аспекти виникнення конфлікту та еволюція поглядів // Агросвіт. – 2017, № 13. – с. 29-38
5. Боднар В. Концепція конфліктної моделі суспільства Р. Дарендорфа Науковий збірник Ужгородського національного університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – Випуск 9. – с. 10-15
6. Боднар В. Політичні конфлікти і кризи в суспільному житті / (Володимир Боднар // Політологія: підручник за ред. М. Вегеша). – К.: «Знання», 2008. – с. 202-224
7. Боднар В. Сучасні теорії конфлікту Науковий збірник ужгородського національного університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. – Випуск 15. – с. 220-224
8. Боднар В. Теорія позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера Науковий збірник Ужгородського національного університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. – Випуск 14. – с. 8-12
9. Волинець О. О., Волощук С. М., Гетьманчук М. П. та ін.: за ред. Гетьманчука М. П.. Конфліктологія: навч. посіб. – Львів: НУ «Львівська політехніка, 2007. – 326 с.
10. Гришина Н. В. Психология конфликта. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 544 с.

11. Гидденс Э. Социология. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 704 с.
12. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта. – М.: Директ-Медиа, 2007. – 21 с.
13. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы. – М.: Росспен, 2002. – 284 с.
14. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт Журнал Иностранная литература, 1993. – Выпуск № 4. – с. 22-34
15. Денисенко І. Д., Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації Український соціум, 2013. – № 3(46). – с. 32-43
16. Дмитриев А. В. Конфликтология: учеб. пособ. – М.: Основа, 2000. – 567 с.
17. Кант І. Критика практичного розуму пер. на укр. Ігоря Бурковського. – К.: МП «Юніверс», 2004. – 240 с.
18. Кильмашкина Т. Н. Предупреждение социального конфликта как элемент управления им Труды Академии управления МВД России. – М., 2015. – Выпуск № 1 (33). – с. 9-13
19. Квициния М. Б. К вопросу социализации личности в условиях этноконфликта Вопросы философии. – 2010. – Выпуск № 1. – с. 12-18
20. Козер Л. Функции социального конфликта. – М.: Идея пресс, 2000. – 205 с.
21. Коллінз Р. Теорія конфлікту в сучасній макроісторичній соціології Філософська і соціологічна думка. – К.: Основа, 1993. – с. 81-98
22. Котигоренко В. Знання про соціальний конфлікт: абсолют чи відносність Політичний менеджмент. – 2003, Выпуск № 2. – с. 137-155
23. Кочубей Л. О. Політичні конфлікти в сучасній Україні: технології запобігання та специфіка перебігу Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Выпуск № 41. – 267 с.

24. Краснов В. И. Конфликты в обществе Социально-политический журнал. – 1992, Выпуск № 6-7. – с. 32-38
25. Мадди, С. Теории личности: сравнительный анализ. – СПб.: Речь, 2002. – 539 с.
26. Максимова О. М. Синтез параметрів нестабільної політичної системи Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія. – Севастополь, 2011. – Випуск № 123. – с. 128-131
27. Орлянський В. С. Конфліктологія: навч. посібник для вузів. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 159 с.
28. Обершелл Э. Теория социального конфликта Общественные науки за рубежом: Реферативный журнал. Серия «Философия и социология». – 1979, Выпуск № 4. – с. 150-152
29. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія за заг. ред. д. і. н., проф. Кудряченка А. І.. – К.: НІСД, 2007. – 396 с.
30. Примуш М. В. Конфліктологія: навчальний посібник. – К.: Професіонал, 2006. – 282 с.
31. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології: навчальний посібник. – Київ: Наукова думка, 1995. – 225 с.
32. Современные теории конфликтов Теория политики под ред. Б. Исаева. – СПб: Питер, 2008. – с. 406-421
33. Станкевич І. П. Шляхи та способи розв'язання політичних конфліктів Вісник Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – 2007, Випуск 87-88. – с. 128-132
34. Танчер В. В., Казаков В. С. Технологии регуляции конфликтов: исторический характер, параметры консенсуса Современная конфликтология в контексте культуры мира: матер. I международного конгресса конфликтологов. – М.: Знание, 2001. – 367 с.

35. Фомина В. Н. Социальный конфликт в концепции постиндустриального государства Алана Турэна Критика современной буржуазной социологии. – М.: Пресса, 1990, Выпуск 1. – с. 13-18
36. Хьелл Л. Теории личности. – СПб.: Питер, 2003. – 608 с.
37. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. – М.: Прогресс, 1993. – 825 с.
38. Чумиков А. Н. Конфликтология социальных отношений как комплексная научная дисциплина и практическая специализация Социологические исследования. – 1997, Выпуск № 7. – с. 22-28
39. Шаленко В. Н. Актуальные проблемы трудовой конфликтологии Конфликтология. Теория и практика. – 2006, Выпуск № 3. – с. 8-21
40. Юрій М. Ф. Політологія: підручник. - К.: Дакор, КНТ, 2006. – 416 с.
41. Burton J. The Theory of Conflict Resolution Current Research on Peace and Violence. – 1986, Vol. IX, № 3. – с. 14-18
42. Будівська Галина Українці вважають, що медіа працюють на догоду своїм власникам – дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.ejo-online.eu/2587/mediadoslidzhennia/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96-%D0%B2%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D1%89%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%BD>
43. Висвітлення конфлікту в українських медіа: установки, практики, пошук рішень (результати дослідження) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/research/visvitlennya_konfliktu_v_ukrainskikh_media_ustanovki_praktiki_poshuk_rishen_rezultati_doslidzhennya/

44. Дискусія на тему: Роль ЗМІ у розв'язанні конфлікту: українські реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/1932863-rol-zmi-u-rozvyazanni-konfliktu-ukrajinski-realiji-zala-2.html>
45. ЗМІ – інструмент вирішення військового конфлікту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kibit.edu.ua/news/mediarole/>
46. Ізборник Арістотель. Політика Книга п'ята [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist06.htm>
47. Ключев К. Г. Шляхи стабілізації політичної системи в аспекті урегулювання політичного конфлікту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/9582/152-156.pdf;jsessionid=E1628BD9B295009240B>
48. Конфлікт в медіа і медіа в конфлікті: соціологічне дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://issuu.com/otardovzhenko/docs/>
49. Конфліктно чутливе висвітлення груп, дотичних до конфлікту (результати моніторингу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/research/konfliktno_chutlive_visvitlennya_grup_dotichnikh_do_konfliktu_rezultati_monitoringu/
50. Марк Діллен: Спотворюючи факти через почуття патріотизму, ви не робите нічого доброго для своєї країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medialab.online/news/mark-dillen-spotvoryuyuchy-fakty-cherez-pochuttya-patrioty-zmu-vy-ne-roby-te-nichogo-dobrogo-dlya-svoyeyi-krayiny/>
51. НАТО Рев'ю Врегулювання кризових ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/docu/review/pdf/i4_uk_review.pdf
52. Прес-конференція Роль ЗМІ у розв'язанні конфлікту: українські реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/290zIbESuKE>
53. Ряшко О. В., Остапенко Л. О. Проблеми війни і миру у філософії Канта, Гегеля, Фіхте Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5914/vnulpurn201684577.pdf>

54. Свобода слова, захист журналістів та інформаційного простору України від дезінформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/JbBsw5DJ68I>

55. Ткач А. Особливості вирішення політичних конфліктів в умовах адміністративної реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialscience.com.ua/article/336>

56. Толокольнікова Катерина Воєнний конфлікт у медіа з погляду науковців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ms.detector.media/trends/1411978127/voenniy_konflikt_u_media_z_poglyadu_naukovtsiv/

57. Толстенко А. М. Макиавелли Никколо Политический разум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/politicheskiy-razum-nikkolo-makiavelli>

58. Томас Гоббс Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aps-m.org/wp-content/uploads/2017/03/%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D1%81.pdf>

59. Туленков М. В. Конфліктологічна парадигма в соціології Макса Вебера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2010/10/120-128__no-4__vol-35__2010__UKR.pdf

Додаток 1

Предметом моніторингу ГО «Телекритика» були:

1. Вечірні новини на центральних телеканалах протягом тижня з 16 по 22 листопада: 1+1, Інтер, СТБ, Новий, UA:Перший, Україна, 5 канал
2. Вечірні новини регіональних телеканалів протягом одного тижня з 16 по 22 листопада: «Дніпропетровський Державний» (Дніпро), «Тиса» (Ужгород), «Аверс» (Луцьк), «Скіфія» (Херсон), «Нова Волинь» (Луцьк), «ВТВ Плюс» (Херсон), 34 канал (Дніпропетровськ), «Вінтера» (Вінниця), Запорізька ОДТРК, «Лтава» (Полтава), АТН (Харків), Одеська ОДТРК, ОТБ (Харків), ТВА (Чернівці), «Віта» (Вінниця), ТВ5 (Запоріжжя), 21 Канал (Ужгород), «Первый городской» (Одеса), «Буковина» (Чернівці), «ІРТ-Полтава»
3. Соціальні ток-шоу центральних телеканалів в період з 6 листопада до 6 грудня 2015 року: «Подорожні» (UA Перший), «Війна і мир» (UA Перший), «LifeКод» (ZiK), «Стосується кожного» (Інтер), «Говорить Україна» (Україна), «Хоробрі серця» (2+2), «Один за всіх» (СТБ).

Додаток 2

ЯК УКРАЇНСЬКІ ЖУРНАЛІСТИ РОЗУМІЮТЬ СВОЮ РОЛЬ У ВИСВІТЛЕННІ КОНФЛІКТУ

У ДОСЛІДЖЕННІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

ТЕНДЕНЦІЇ

ПЛЮРАЛІЗМ У ПІДХОДАХ ДО
ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТУ;

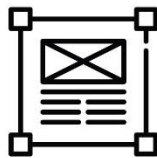
ВІДСУТНІСТЬ УНІВЕРСАЛЬНИХ
ПРАВИЛ ВИСВІТЛЕННЯ
КОНФЛІКТУ.

РЕДАКЦІЙНІ ПРАКТИКИ

- ⊕ відсутні прописані редакційні правила;
- ⊕ професійні стандарти – предмет інтерпретації журналістів, а не політика редакцій;
- ⊕ існує відчуття непевності щодо можливості дотримання стандартів без шкоди для країни;
- ⊕ журналісти опираються на власний досвід та знання, а не на редакційні настанови;
- ⊕ журналісти не можуть бути «над ситуацією» через відчуття співпричетності.

ПІДХОДИ ДО ТЕМ:

- найбільше уваги і симпатії журналістів отримують українські військові;
- уникання тем, які можуть нашкодити образу українських військових та зіграти на руку російській пропаганді;
- менше уваги отримують переселенці, мешканці звільнених та окупованих територій через менший інтерес аудиторії до цих тем, проблеми з доступом та неоднозначне ставлення до цих соціальних груп; проте журналісти загалом не схильні до надмірних узагальнень та свідомі проблеми стереотипізації в медіа;
- більшість виключають представлення іншої сторони конфлікту у своїх матеріалах.

СТАВЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТІВ ДО ДІАЛОГУ З МЕШКАНЦЯМИ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ:

- більшість вважає, що діалог потрібен;
- не готовність брати на себе відповідальність за просування ідеї діалогу.
- нема розуміння, з ким вести діалог;

ГО «Телекритика» у лютому-березні 2016 року провела дослідження журналістських практик, поширених в редакціях, уявлень журналістів про свою роль в процесі висвітлення конфлікту, а також орієнтирів, які визначають практики журналістів. Було проведено 30 інтерв'ю з журналістами та 2 фокус-групи за участі 17 журналістів. Дослідження охопило 8 загальнонаціональних телеканалів, 13 регіональних телерадіокомпаній (включно з обласними філіями НТКУ), 6 загальнонаціональних онлайн-медіа, 6 загальнонаціональних друкованих видань, 9 регіональних друкованих видань та онлайн-медіа. Були представлені ЗМІ таких міст: Полтава, Луцьк, Вінниця, Львів, Чернівець, Миколаїв, Кіровоград, Дніпропетровськ, Івано-Франківськ, Чернівці, Краматорськ, Одеса, Ужгород, Харків, Суми, Запоріжжя, Севастополь та Київ (журналісти загальнонаціональних видань).

Проект здійснювався у партнерстві з Офісом Координатора проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки Посольства Великої Британії в Україні.

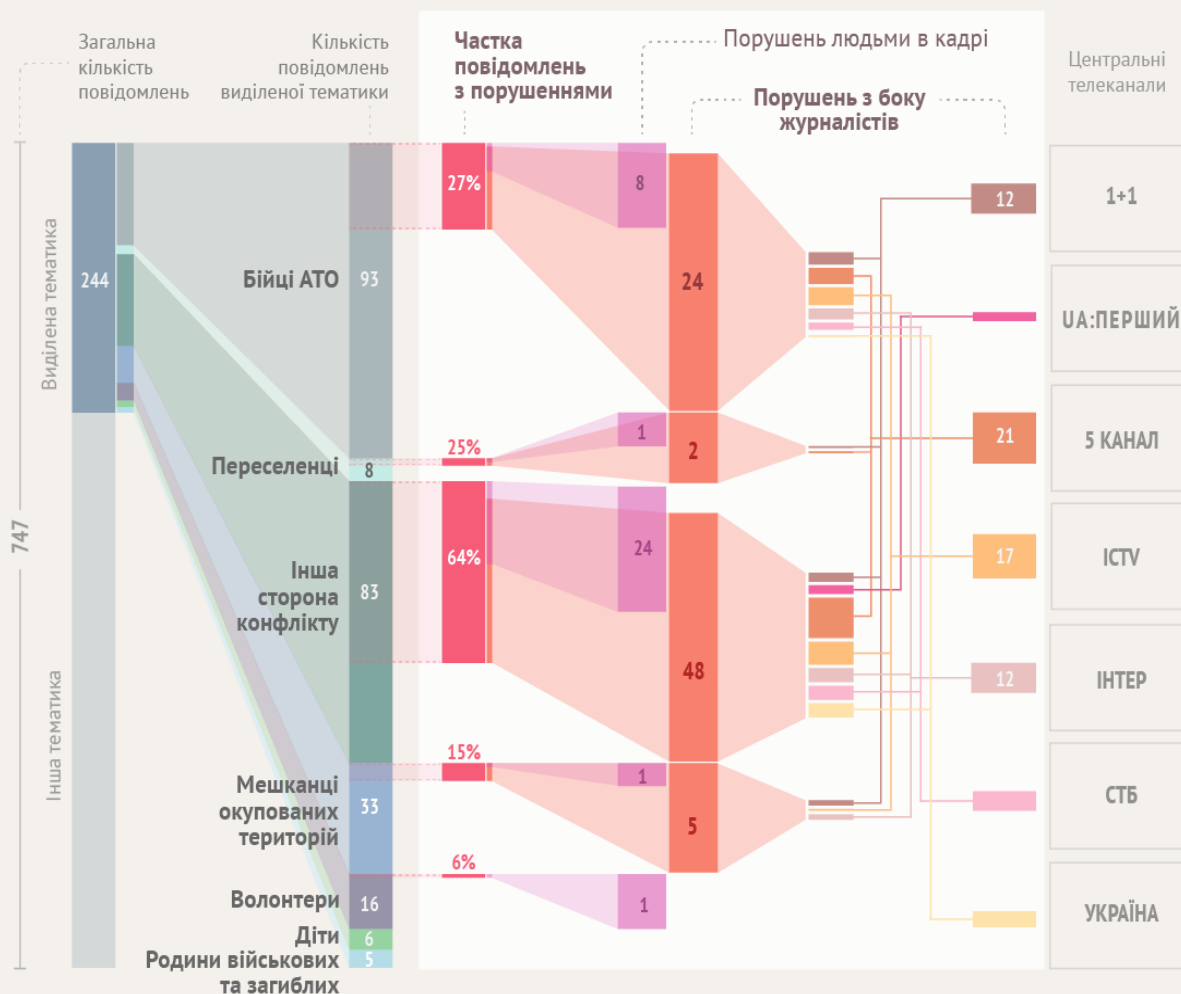

British Embassy
Kyiv

Додаток 3

ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТНО-ЧУТЛИВИХ ТЕМ У НОВИНАХ ЦЕНТРАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ УКРАЇНИ

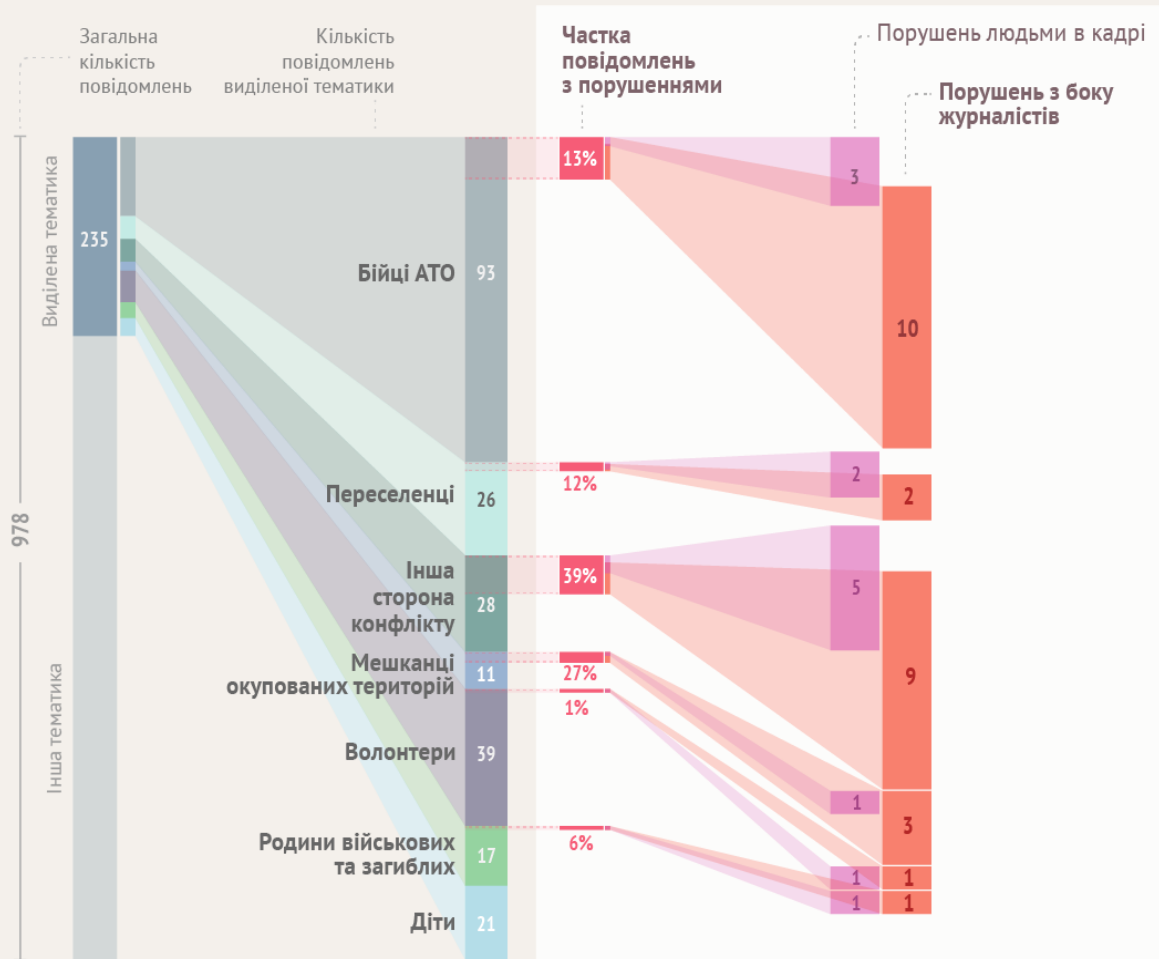

Дані на основі моніторингу вечірніх новин центральних телеканалів України (1+1, Інтер, СТБ, Новий, UA:Перший, Україна, 5 канал) за період з 16 по 22 листопада 2015 року. Опис методології міститься тут: <http://mediasapiens.ua/methodology/>.

Моніторинг конфліктно-чутливого висвітлення проблем соціальних груп, дотичних до конфлікту, в українських телевізійних ЗМІ проведений ГО «Телекритика» в рамках проекту, який виконує Координатор проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки Посольства Британії в Україні.

Додаток 4

ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТНО-ЧУТЛИВИХ ТЕМ У НОВИНАХ НА МІСЦЕВИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ

Дані на основі моніторингу за період з 16 по 22 листопада 2015 року вечірніх новин таких телеканалів: Дніпропетровський Державний (Дніпропетровськ), Тиса (Ужгород), Аверс (Луцьк), Скіфія (Херсон), Нова Волинь (Луцьк), ВТВ Плюс (Херсон), 34 канал (Дніпропетровськ), Вінтера (Вінниця), Запорізька ОДТРК, Лтава (Полтава), АТН (Харків), Одеська ОДТРК, ОТБ (Харків), ТВА (Чернівці), Віта (Вінниця), ТВ5 (Запоріжжя), 21 Канал (Ужгород), Первый городской (Одеса), Буковина (Чернівці), ІРТ-Полтава.

Опис методології міститься тут: <http://mediasapiens.ua/methodology/>.

Моніторинг конфліктно-чутливого висвітлення проблем соціальних груп, дотичних до конфлікту, в українських телевізійних ЗМІ проведений ГО «Телекритика» в рамках проекту, який виконує Координатор проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки Посольства Британії в Україні.

British Embassy
Kyiv

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

громадська організація

Додаток 5

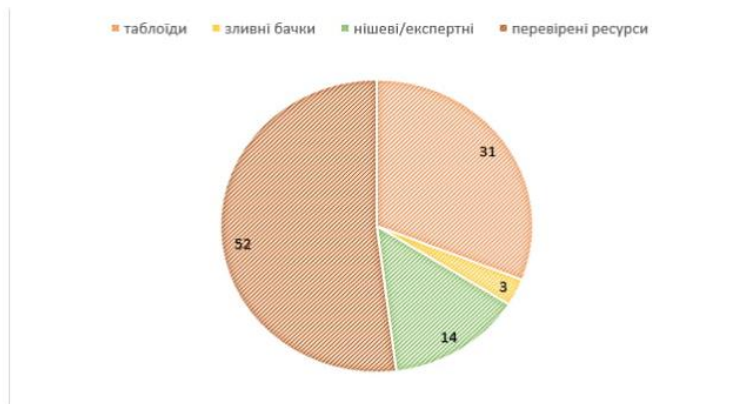
Додаток 6

36 ГОДИН
ЧИТАННЯ

48 САЙТІВ
ВІДВІДАНО

86
КНИЖКОВИХ
СТОРІНОК

Що ти читав минулого тижня?

Рівень якості спожитої інформації: це як
страви з улюбленого кафе
Все зрозуміло та перевірено часом

Ми помітили щонайменше 5 фейкових новин, які ти читав...

Наприклад:

"В Россию или в тюрьму!" Малофеев парой фраз уничтожил "живодерский" план для Донбасса

> НЕПРАВДА

> [Перевірити](#)

Помпео назвал Украину 'проектом США' и оценил ее перспективность

> НЕПРАВДА

> [Перевірити](#)

Ми помітили щонайменше 1 новину з елементами маніпуляцій, з якими ти зіштовхнувся...

Наприклад:

удовлетворить потребности украинской стороны в топливе Вашингтону не удастся

> МАНІПУЛЯЦІЯ

> [Перевірити](#)

Також помітили щонайменше 1 новин, які містять мову ворожнечі (hate speech)...

Наприклад:

сердца геев надо зарывать в землю! Или сжигать!

> МОВА ВОРОЖНЕЧІ

> [Перевірити](#)

А ти помітив?

☐ Так ☒ Ні

Надіслати

Динаміка споживання

